HİKÂYE

GUILLAUME APOLLINAIRE

İki Kıyının Avaresi

KANAT

İKİ KIYININ AVARESİ

GUILLAUME APOLLINAIRE

İKİ KIYININ AVARESİ

GUILLAUME APOLLINAIRE

GUILLAUME APOLLINAIRE, 1880 yılında doğdu. Asıl adı Wilhelm Apollinaris de Kostrowitsky'dir. Monako'nun kumarhane salonlarında büyüdü. 1899 yılında diplomasız ve parasız Paris'e giderek orada çeşitli işlerde çalıştı; Picasso, Braque, Max Jacob, Eric Satie gibi sanatçılarla tanıştı. Yeni duyarlılıkları şiirlerine ve metinlerine taşıyarak kübizm, gerçeküstücülük gibi akımların içinde yer aldı ya da onların habercisi oldu. Romantizmden etkilendi. Şiirlerinde noktalama işaretlerini kaldırdı, harflerle desenler oluşturarak biçimi öne çıkardı. Yazdığı hikâyelerde tatlı fantezilere çokça yer verdi. Hayatı da eserleri gibi ilginç ve sıra dışıydı: 1911'de Picasso'yla birlikte *Mona Lisa*'yı çaldığı gerekçesiyle bir hafta süreyle gözaltına alınmıştı. Gönüllü olarak katıldığı I. Dünya Savaşında ağır yaralandı. 1918 yılındaki salgın sırasında İspanyol gribinden öldü.

NİHAN ÖZYILDIRIM, 1972'de Ankara'da doğdu. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü 1994 yılında bitirdi. Çevirdiği kitaplar; *İnatçı Keraban* (Jules Verne), *Mişel Strogof* (Jules Verne), *Begüm'ün 500 Milyonu* (Jules Verne), *Doğu'ya Yolculuk I* (Gerard de Nerval), *Katledilen Şair* (Guillaume Apollinaire).

İki Kıyının Avaresi

GUILLAUME APOLLINAIRE

HİKÂYE

Çeviren

NİHAN ÖZYILDIRIM

KANAT

Kanat Kitap 52
Edebiyat dizisi 29
İKİ KIYININ AVARESİ
GUILLAUME APOLLINAIRE
Hikâye
1. Baskı: Şubat 2007
ISBN 978-975-8859-54-2

Özgün adı: *Le flâneur des deux rives*
© Türkçe yayın hakları Pusula Yayıncılık Ltd. Şti., 2007
Kanat Kitap, bir Pusula Yayıncılık Ltd. kuruluşudur.

Fransızcadan çeviren: Nihan Özyıldırım
Yayına hazırlayan: Sinan Kılıç
Düzelti: Banu Erol
Sayfa düzeni: Mehmet Öztürk
Kapak deseni: Ronald Searle

Baskı: Ayhan Matbaası, tlf. (0212) 629 01 65

Kanat Kitap
İnönü Cad. Emektar Sokak No. 18 Gümüşsuyu/Beyoğlu 34427 İstanbul
tlf. (0212) 252 42 80 pbx • faks: (0212) 293 15 44
e-posta: kanat@kanatkitap.com
www.kanatkitap.com

İÇİNDEKİLER

Auteuil Hatırası	1
Mösyö Lehec'in Kitabevi	9
Bourbon-Le-Chateau Sokağı No. 1	19
Buci Sokağının Noelleri	24
"Napo"dan Ernest La Jeunesse'in Odasına	31
Rıhtımlar ve Kütüphaneler	39
Douai Sokağındaki Manastır	46
Michel Pons Lokantası	51
Meçhul Bir Napoléon Müzesi	53
Mösyö Vollard'ın Mahzeni	56

Pitoresk Çağdaşlar

Raoul Ponchon	63
Alfred Jarry Ateşi	67
Remy de Gourmont	74
Jean Moréas	77
Willy'nin Catulle Mendès Hakkında Anekdotları	86

AUTEUIL HATIRASI

İnsanlar hiçbir şeyden keder duymaksızın ayrılmazlar, kendilerini en çok mutsuz eden yerleri, şeyleri, insanları bile acı çekmeksizin bırakmazlar.

Ben de 1912'de işte aynen böyle, içimde bir acılık duyarak terk ediyordum seni uzak Auteuil, büyük hüzünlerimin büyüleyici semti. Oraya ancak 1916'da, Villa Moliere'de kafamı deldirmek için geri dönmek zorunda kalacaktım.

1909'da Auteuil'e yerleştiğimde, Raynouard Sokağı hâlâ Balzac'ın zamanındaki haline benziyordu. Şimdi epeyce çirkin. Petrol lambasıyla aydınlatılan bir Berton Sokağı kaldı, ama kuşkusuz onu da değiştirirler yakında.

Passy ve Auteuil semtleri arasında, eski bir sokaktır bu. Savaş olmasaydı bu sokak yok olup giderdi ya da en azından tanınmaz hale gelirdi.

Belediye, sokağın genel görünüşünü değiştirmeye, sokağı genişletip araba geçişine uygun hale getirmeye karar vermişti.

Böylelikle Paris'in en renkli köşelerinden birini yok etmiş oldular.

Önceleri bu, Seine kıyılarından, bağların arasından geçerek Passy tepelerinin zirvesine çıkan bir yoldu.

Balzac'ın münasebetsiz birinden kurtulmak için, kendisini Paris'e götürecek olan Saint-Cloud arabasına bineceği zamanlar izlediği bu sokağın görünüşü o dönemden bu yana hiç değişmedi.

Passy rıhtımından Berton Sokağını gören yolcu, çakıllar ve tekerlek izleriyle dolu ve yıkık duvarlarla çevrili bakımsız bir yol fark edecektir yalnızca; bu duvarlardan sol taraftaki hayranlık uyandırıcı bir parka, sağdakiyse sahipleri tarafından oldukça tuhaf, çeşitli amaçlar için ayrılmış araziye aittir. Bir bölümü bahçe olarak düzenlenmiştir; daha ötede bir sebze bahçesi bulunur; bununla birlikte yapı malzemeleri de vardır ve rıhtıma açılan büyük bir kapıdan çıkan geniş kumlu yol, büyük bir ahşap tiyatroya götürür. Burada hiç beklenmedik bir yapıdır bu ve Jeanne d'Arc salonu diye anılır. Çoktan eskimiş afiş parçaları 1914'te, belki beş altı yıl kadar önce, *La Passion de N.S. Jésus-Christ*'in burada sahnelendiğini gösteriyordu. Oyuncular belki de yüksek sosyeteden insanlardı ve belki de salonun birinde Auteuil'ün İsa'sıyla karşılaşmışsınızdır; şu Kabil tarzı azizin, işe maliyecilikle başlayan, havarilikle devam edip gammazlıkla bitiren Yahuda'nın nankör rolünü belki de ihtida etmiş bir para babası mükemmel oynamıştı.

Fakat yolcu Berton Sokağına girdiğinde ilk olarak, kenarındaki yolların yazılarla, antikacıların diliyle konuşmak gerekirse, *graffiti*'lerle dolu olduğunu görecektir. Böylece *Auteuil'lü Lili'nin Point du Jour'lu Toto'yu sevdiğini* ve bunu belirtmek için okla delinmiş bir kalp çizip 1884 tarihini atmış olduğunu öğrenirsiniz. Heyhat! Zavallı Lili, bu aşk nişanesinin üzerinden akıp geçen onca yıl, bu kalbi dağlayan yarayı iyileştirmiş olmalı. Meçhul kişiler ruhlarının bütün tutkusunu, şu derinlemesine kazınmış çığlıkla ortaya koymuşlar: *Yaşasın Ménesse'ler!**

İşte daha da trajik bir sesleniş: *Kahrolsun 4 Haziran 1903 ve onu bize veren.* Meşum ya da neşeli *graffiti*'ler bu şekilde, iki yanında eğimli çatılarıyla iki küçük köşkün bulunduğu enfes bir arabacı kapısıyla sola açılan, eski bir yapıya kadar devam ediyor;

* Argoda kadın.

daha sonra, içinde meşhur bir sağlık ocağının bulunduğu harikulade bir parkın parmaklıklı girişinin açıldığı yol ağızına geliniyor ve işte bu noktada, Berton Sokağını Paris hayatına bağlayan tek şey –ama posta çok kötü olduğundan nadiren– çıkıyor karşımıza: Bir posta kutusu.

Biraz daha yukarıda, üzerinde alçıdan kocaman bir köpeğin dikeldiği molozlar bulunuyor. Bu kalıp olduğu gibi durur, onu hep aynı yerde görmüşümdür, muhtemelen toprak tesviyecilerinin Berton Sokağını değiştirmek üzere gelecekleri ana kadar durup duracağı yerde. Daha sonra sokak dik açıyla döner, fakat dönemeçten önce, arasından küçük bir tepenin yarığına yerleştirilmiş modern bir villanın görüldüğü bir parmaklık daha vardır. Dönemeçten itibaren bütün eski ve beklenmedik güzelliğiyle beliren bu eski sokakta villa, sefil bir yenilikle göze çarpar. Sokak daralır, ortasından küçük bir dere akar ve sokağı saran duvarların üzerinden, doktor Blanche'ın eski sağlık ocağının büyük bahçesinden gür yapraklar taşar, bereketli bitkiler, yaşlı sokağın üstüne serin bir gölge düşürür.

Hudut taşları yer yer duvarlar karşısında dikilir ve bunlardan birinin üzerine, vaktiyle Passy ve Auteuil senyörlüklerinin sınırının burada bulunduğunu işaret eden mermer bir levha yerleştirilmiştir.

Daha sonra Balzac'ın evinin arkasına gelinir. Bu eve giden ana giriş, Raynouard Sokağındaki bir binanın içinde bulunur. İki kat aşağı inmek gerekir; Balzac Müzesi'nin bekçisi merhum Mösyö de Royaumont'un lütfu sayesinde, Berton Sokağına gitmek için bizzat Balzac'ın kullandığı ve şu anda kapatılmış olan merdivenden değilse bile, en azından onu Berton Sokağına çıkaran kapıya ulaşmak için romancının içinden geçmesi gereken avluya götüren bir başka merdivenden inilebiliyordu.

Bunun ardından, sokağın genişlediği ve meskûn bir yerine gelinir. Burada, Raynouard Sokağına sırtını vermiş ve ona hâkim durumda bir ev bulunur. Ev boyunca bir asma tırmanır ve kasaların içinde biten küpeçiçekleri vardır. Bu noktada çok dar ve çok dik bir merdiven Raynouard Sokağını, yeni yolun, bugün

Colonel-Bonnet adını alan ve Paris'in en modern anayollarından biri olan eski Mercedes Caddesinin karşısına çıkarır.

Fakat eski sokağın, gece gündüz akan bir su gürültüsüyle titreşen buz fabrikasının karşısında Guillou ve Raynouard sokaklarıyla birleştiği kavşağa kadar, arkalarından hiçbir bitkinin görünmediği iki korkunç duvarın arasından can çekişerek ilerleyen Berton Sokağını izlemek daha iyidir.

Berton Sokağından, en güzel olduğu zamanda, şafaktan hemen önce geçenler, ahenkli sesiyle bir karatavuğun orada, binlerce kuşun kendi müzikleriyle eşlik ettikleri olağanüstü bir konser verdiğini duyarlar; savaştan önce, sokak fenerlerini aydınlatan ve henüz yerlerine yenisi konulmamış birkaç petrol lambasının soluk alevleri bu saatte hâlâ titreşiyor olurdu.

Savaştan önce Breton Sokağından son geçişim, çok gerilerde kaldı. René Dalize,* Lucien Rolmer† ve André Dupont'la§ birlikteydik. Üçü de savaş alanında öldü.

Fakat elbette Auteuil'de daha başka büyüleyici ve tuhaf şeyler vardır.

Raynouard Sokağıyla La Fontaine Sokağı arasında, öylesine sade, öylesine temiz bir küçük meydan vardır ki, insan bundan daha güzel bir yer göremeyeceğini zanneder.

Burada, ardında son *Hotel des Haricots*'nun bulunduğu bir parmaklık görülür. Bu isim İmparatorluğu ve milli muhafız birliğini akla getirir. Birliğin cezalı askerlerini gönderdikleri yer burasıydı. Askerler buraya iyice yerleşmişlerdi. Burada neşeli bir hayat sürüyorlardı ve *Hotel des Haricots*'ya gitmek bir ceza olmaktan çok bir eğlence partisi gibi kabul ediliyordu.

Milli muhafız birliği ilga edilince *Hotel des Haricots* da işlevsiz kaldı, bunun üzerine belediye orayı aydınlatma deposu yaptı. Bu

* Gazette de France ve Sekil başyazarı. Kolejden beri Apollinaire'nin en iyi arkadaşlarından.

† Şair. (La Statue du Poète, 1930).

§ 20 Şubat 1914 tarihli La Phalange başlıklı bir makalesi var.

haliyle, Paris sokaklarının gece aydınlanma şekli üzerine, aydınlatıcı –kelime budur– oldukça ilginç bir müze teşkil eder.

Artık eski sokak fenerlerinden çok az kaldı. Bunlar, merkezden uzak belediyelere satıldı, fakat bunun karşılığında, ne gölgesiz ormanlar, döküm fıçılar, lirler, gazlı ve elektrikli sokak fenerleri var!

Burada artık bronza rastlanmıyor; bu pahalı alaşımdan fenerler yalnızca Opera'da var. Vaktiyle dökümü bakırla kaplarlardı ve bu kaplama, fener başına yaklaşık iki yüz franga geliyordu.

Bugün artık belediye daha tutumlu, sokak fenerlerini bronz rengine boyayıverip üç franga mal ediyorlar.

En yüksek ve en büyük fenerler, bulvar tipi denen modelden. İşte yine hâlâ köşelerde ve dar kaldırımlı sokaklarda kullanılan konsollardan.

Fakat belediyenin, her aydınlatma aletinden en azından bir numuneyi satmak yerine deposunda saklamamış olmasına esef edilebilir.

Carnavalet'de bunlardan birkaç tane var, ama çok az, Saint-Fargeau'daki Lepelletier Kütüphanesinde de hâlâ bazı modellerin birkaç fotoğrafı bulunuyor.

Yazın aydınlatma müzesini ziyaret etmeniz tavsiye edilmez. Bu metalik koruda, bir Avustralya ormanından fazla gölgelik yok.

Ama küçük meydan gölgeli.

Alexandre Treutens, uzak ülkelere yaptığı seyahatlerin dönüşünde gelip şiirlerini işte burada, parmaklıkların önündeki bir bankın üstünde yazıyordu.

Bu halk şairi fakirin de fakiriydi. Kahvehanelerde toprak tesviyecilerine ya da denizcilere okuduğu, belirsiz biçimde insaniyetçi şiirler yazıyordu. Acaba hangi karanlık sebepler, bu hüzünlü küçük adamı, şiir uğruna kunduracılık mesleğini bırakmaya itmişti? Paris civarında başıboş dolaşır ve ne zaman bir kasabada dursa, otoriteye saygı göstermek gibi bir kaygı duyar, öyle ki ilhamını oranın belediye başkanının isteklerine tabi kılardı. Enghien belediyesi tarafından Alexandre Treutens adına düzenlen-

miş ve Enghien belediyesi dahilinde bir gün boyunca, *gezici şairlik mesleğini* icra etme izni veren resmi bir belgeyi ben, kendi gözlerimle gördüm.

La Fontaine Sokağının sol tarafında koyu gri, uzun bir duvar var. Biraz zorlukla aşılabilen bir kapı, içinde birkaç tavuğun ciddiyetle dolaştığı bir avluya açılıyor. Girişte sol tarafa, galiba eski sepetli eteklerin çemberleri olan tuhaf şeyler yığılmış.

Bu avlu tıka basa heykelle dolu. Mermer ya da bronz, her şekilde ve her büyüklükte heykel var.

Anlaşılan burada Rosso'nun bir eseri var; 1911 sergi salonunun büyük bronz geyikleri buraya getirilmiş, *La Fiancée du Lion*'un yanında duruyor, bu garip eserse Chamisso'nun bir pasajından mülhem:

Mersin yaprakları ve güllerle süslenmiş bekçinin kızı, kocasının isteği üzerine, kalbinin hilafına, onun peşi sıra uzaklara gitmeden önce, heybetli çocukluk arkadaşına veda etmeye ve ona son bir öpücük vermeye gelir. Acıdan çılgına dönmüş olan aslan, tozun toprağın içinde onu harap eder ve kalbine isabet edecek olan kurşunu beklemek üzere cesedin üzerine uzanır.

Sağ taraftaki bina bir tür meçhul müzedir; içinde Philippe de Champaigne'in büyük bir tablosu, bir Le Nain: *Saint Jacques* –Louvre'a yakışacak güzel bir tablo– ve çok sayıda modern tablo bulunur.

Bazı salonlar, Adalet Sarayı'ndan kaldırılmış olan, çarmıha gerilmiş İsa tasvirleriyle dolu.

Elie Delaunay'ınki Petit Palais'de sergilenmeyi hak ediyordu. Bu çarmıha gerilmiş İsa tasvirlerinin bolluğunda insana dokunan bir şey var. Bir çarmıha gerilmişler kongresi sanki. İdari sürgünlerini hep birlikte geçirmelerindendir bu.

Bence onları böyle bir köşeye terk etmek yerine fakir kiliselere verseler daha iyi ederlerdi.

Bu müze, arkasında sokak feneri ormanı bulunan eski *Hotel des Haricots*'nun oluşturduğu büyük bir esrarengiz sitenin parçası. Aynı zamanda Paris Belediyesinin Basım Salonu da var ve daha ileride, uçsuz bucaksız bir düzlükte, kaldırım taşından pira-

mitler yükseliyor. Bunları durmaksızın bozup yeniden yapıyorlar ve bazen bu piramitlerden biri, dalga geri çekilirken ortaya çıkan çakıl taşları gibi bir ses çıkararak yıkılıyor.

Bu resmi binalar bölgesinden Boulainvilliers Sokağıyla ayrılan bir gaz fabrikası, gazölçerleri, değişik yapıları, kömür dağları, cürufları, küçük sebze bahçeleriyle Ranelagh Sokağına, dünyanın en ıssız yerlerinden biri olan kısmına kadar uzanan bir araziyi işgal ediyor. Hayalgücü kovboylar ve yabancı lejyon askerleriyle dolu olan neşeli yazar Pierre Mac Orlan işte burada oturur. Oturduğu evin, dışarıdan bakıldığında dikkat çekici hiçbir tarafı yoktur. Fakat içeri girildiğinde, insanın bin bir zorlukla yolunu bulduğu bir koridorlar, merdivenler, avlular, balkonlar karmaşasıyla karşılaşılır. Pierre Mac Orlan'ın kapısı, binanın en karanlık koridorunun dibine açılır. Daire zengin bir sadelikle döşenmiştir. Çok sayıda, fakat iyi seçilmiş kitaplar vardır. Yünle doldurulmuş bir polis memuru, ev sahibinin keyfine göre duruşunu ve yerini değiştirir. En büyük odadaki şöminenin üzerinde Picasso'nun kendi çizdiği küçücük bir karikatürü durur. Büyük pencereler, yaklaşık üç metre uzaklıktaki duvara açılır ve eğer biraz dışarı sarkılırsa, sol tarafta yükseklikleri hiçbir zaman aynı olmayan gazölçerler, sağ taraftaysa demiryolu hattı görülür. Geceleri, gaz fabrikasının altı devasa bacası, harikulade bir görüntüyle alevlenir: Ay rengi, kan rengi, yeşil ya da mavi alevler. Ey Pierre Mac Orlan, bahçeler semti Auteuil'de keşfettiğiniz bu eşsiz mineral manzarayı Baudelaire ne kadar severdi!

Eğer Riciotto Canudo Paris'in merkezinde *Mont-joie*'yı kurmak için buradan taşınmamış olsaydı, Raynouard Sokağıyla Boulainvilliers Sokağının köşesindeki bir otelde, onun kaldığı oda hakkında bir efsane oluşacaktı. Ben bu odayı hiç görmedim fakat Auteuil'de oturan birçok kişinin burayı görme fırsatı oldu ve vaktiyle mahallenin kahvelerinde, otobüste, metroda konuşulan tek mevzu buydu. Auteuil sakinlerini şaşırtan, aynı otelde kalan Canudo'nun, dayalı döşeli olmayan bir odada yaşamasıydı. Aslına bakılırsa mobilyası yok değildi; yani küçük bir yatak, bir masa,

bir sandalye ve üzerinde kitapların bulunduğu bir etajer. Yatağın çok dar olduğu söyleniyordu, ben de bir Auteuil'lünün zayıf bir kadından söz ederken "Mösyö Canudo'nun yatağına benziyor," dediğini duymuştum.

Aynı zamanda bu odanın perdelerinin hep kapalı olduğu ve Canudo'nun gece gündüz çok sayıda mum yaktığı da söyleniyordu. Öyle ki, Canudo'nun yeni bir dinin rahibi olduğuna ve odasında bu dinin ayinlerini düzenlediğine inanılıyordu. Sağa sola dağılmış sarmaşık yaprakları tuhaf varsayımlara zemin hazırlıyordu, en revaçtaki varsayımsa, Canudo'nun, amacının ne olduğu henüz keşfedilememiş büyüler yapmak için sarmaşıktan yararlandığı yolundaydı.

Ve işte Auteuil'ün iyi kalpli insanları, Canudo'nun odasının etrafında böyle hoş ve meraklı yolculuklar yaparlardı.

Ama artık Seine'e doğru inelim. Hayranlık uyandırıcı bir nehirdir bu. İnsan ona bakmaktan hiç usanmaz. Onun gündüz ve gece manzaralarını sık sık terennüm ettim. Mirabeau köprüsünden sonra gezinti yalnızca şairleri, mahallenin insanlarını ve tatil kıyafetleri içindeki işçileri cezbeder.

Auteuil'ün yeni rıhtımını pek az Parisli bilir. 1909'da bu rıhtım henüz yoktu. Jean Lorrain'in sevdiği sefih meyhanelerle dolu kıyılar yok oldu. "Büyük Neptune", "Küçük Neptune," su kıyısının koltuk meyhaneleri, ne oldu size? Rıhtım birinci kat seviyesine kadar yükseldi, zemin katlar toprağa gömüldü ve şimdi pencerelerden içeri giriliyor.

Ama Auteuil'ün en melankolik köşesi, Port-Louis ile Versailles caddesi arasındadır. Théophile Gautier Boulainvilliers meydanında otururdu, ama hiç kuşkusuz o zamanlar burada, bugünkü kadar çok demir döküntüsü bulunmuyordu ve canlı renklerdeki alacalı bulacalı ırmak kayıklarından oluşan küçük filosuyla Port-Louis henüz yoktu. Köprünün üzerinde sardunya ve küpeçiçeği saksıları dizili; küçük bir çocuk tabutunun etrafında, kasaların içinden yeşil ağaçlar bitmiş. Ve güneş parladığında, ırmak kayıklarının oluşturduğu tabut hiç de iç karartıcı gözükmüyor.

MÖSYÖ LEHEC'İN KİTABEVİ

Kitapçı Mösyö Lehec kitaplarını o kadar severdi ki, onları yalnızca, bu kitapları edinmeye layık olduklarına karar verdiği çok az sayıda insana satardı.

Kitabevi Saint-André-des-Arts Sokağındayken sık sık onunla sohbet etmeye giderdim. Mösyö Lehec'in, elindeki iyi kitapları tüketip neredeyse kör olmasından beri, Victorien Sardou ve Anatole France'ın kitapçısı gözlerden ırak kaldı. O gün bu gündür hiç kimse onun lütufkâr bilgi hazinesine başvuramıyor.

Bir gün, Saint-André-des-Arts Sokağından bir grup öğrenci *Père Dupanloup* şarkısını söyleyerek geçiyordu; öyle açık saçık bir şarkı ki sözlerini tekrarlamak imkânsız. O gün Mösyö Lehec, Dupanloup adını meşru yollarla meşhur eden başpapazla, serbest ve hiciv tarzında eserlerin en meşhur iki editörü, aynı zamanda iki bilgin, Isidore Liseux ile Alcide Bonneau arasındaki ilişkileri bana anlatmıştı.

Meşhur *Père Dupanloup* şarkısının basılıp basılmadığını bilmiyorum ama hemen herkes bu şarkıyı bilir. Şarkı, hiç de halk tipi bir romancı olmayan Jules Marry'ye, *Les Exploits de M. Du-*

panloup adında mükemmel bir hiciv derlemesi ilham etti; daha şimdiden nadir ya da yakında o hale gelecek bir risale. Yazar, bir önsözde şöyle diyor:

"Ne askerlerin ne kilise mensuplarının gözünün yaşına bakan açık saçık ya da alaycı Fransız şarkısı, bu başpapazı bir tür Hıristiyan Priapos* ya da Karagöz'e dönüştürdü ve ona en inanılmaz genetik erdemleri atfederek daha hayattayken onu efsane haline getirdi. *Père Dupanloup* şarkısının kökeni muhtemelen, Louis-Philippe'in saltanatının son yıllarına kadar çıkıyor.

"Zaman zaman balonda, demiryolunda, Enstitü'de, Opera'da ve naif bir anakronizmle Bérézina pasajında karşımıza çıkan Mösyö Dupanloup (*de pavone lupus*), yarım asırdır, yürüyüşlerin uzunluğunu ve manevraların yorgunluğunu unutturmak için hiç durmadan kahramanlık şarkılarını söyleyen askerlerimiz tarafından gerçek bir erotik ve vatansever kültle şereflendirilmiştir."

Monsenyör Dupanloup'nun pedagojik meşgalelerinin tuhaf sonucu!

Ancak aziz bir kişi olan bu başpapazın, belki de başka bir örneği bulunamayacak günahkâr bir güce sahip olması gerekiyordu. Zira rahip okulunda, faaliyeti ve derin bilgisi daha çok edebiyat alanında yoğunlaşan Isidore Liseux ve Alcide Bonneau onun öğrencisi olmuşlardı ve üstatlarının tuhaf şöhreti en beklenmedik biçimde genişlemiş olmalıydı.

Mösyö Lehec, Liseux ve Bonneau'yu tanımıştı. Onun söylediklerini topladım, çünkü bu sözler, göründüğü kadarıyla haklarında hiç kimsenin bir şey yazmadığı fakat belirli bir dikkati hak eden insanlara dairdi.

Liseux'nün yayınları giderek daha fazla aranır hale geldi, çünkü doğru dürüst, güzel ve nadir yayınlar bunlar. Bonneau, ruhban okulunda tanımış olduğu Liseux'nün en önemli iş arkadaşı oldu. Monsenyör Dupanloup'nun bu iki öğrencisi, aynı ölçüde alçakgönüllüydü. Son derece keskin tarzları birbirlerine benzer. Bana söylendiğine göre pek konuşmayan Liseux, ağzını açtığı anda son derece esprili ve iğneleyici olurdu.

* Dionysos ile Afrodit'in oğlu olan kır tanrısı. Bir phallus'la simgelenirdi.

*Boulangisme** zamanında, meşhur general tarafından gönderilmiş birisi, yayınlanmak üzere olan bilmem hangi doğu etnolojisi kitabını almak üzere Liseux'ye gelir. Liseux özür dileyerek kitap yayınlandığında nereye göndermek gerektiğini sorar. Adam ona generalin adresini verir ve Boulanger adının ardından şunu ekler: "Bu adla tanınan ilk kişi; Bonaparte da böyleydi."

Liseux bunun üzerine hararetle cevap verir:

"Pardon, Bonaparte adında biri 1527'de Roma kuşatmasına katılmıştı."

Liseux, bir gün rıhtımda çok nadir ve kendisine gerekli olacak bir eser görür, fakat üzerinde kitabı almaya yetecek kadar para yoktur. Aceleyle gidip saatini Mont-de-Piété'ye rehine bırakır. Fakat geri döndüğünde kitap satılmıştır. Liseux kızgın bir şekilde oradan ayrılır. Bu hikâyeyi bazen şunu ekleyerek anlatırdı:

"Saatimi rehinden geri almadım. Bana lale vermeyen işe yaramaz bir soğandı bu."

Bir başka seferinde bir *in-folio*† almak için bir eskici dükkânına girer. Fakat fiyat çok yüksek olduğundan uzun süre pazarlık eder, o kadar uzun süre pazarlık eder ki, eskici ona şöyle der:

"Çok fazla pazarlık ediyorsunuz oysa ben müşterileri sıkıştırmıyorum. Fiyatı indirebileceğim kadar indiriyorum. Herkesin memnun olması gerekir. Kahrolası şeytanın teki değilim ben."

"O halde," der Liseux, "kitabınıza karşılık size ruhumu satıyorum."

Ama sonuçta tedavüldeki parayı ödeyerek kitabı satın alır.

Yayıncısı Motteroz Liseux'nün peşindedir çünkü Liseux'nün ona borcu vardır:

"Motteroz öfkeden kıpkırmızı oluyor" der Liseux, "büyük adamların çılgınlığı bu; ve işte kardinalin yerine geçmek istiyor."

Bir yazar ona, hiç istemediği bir el yazmasını teklif eder.

* 1886'da savaş bakanı olan, milliyetçi partinin ve başarısızlıkla sonuçlanan revizyonist bir komplonun başında bulunan Fransız general George Boulanger'ye atıf. –ç.n.

† Her kâğıdı ikiye katlanarak dört sayfa oluşturan kitap forması. –ç.n.

"Estienne'ler ya da Elzevier'ler* kitabınızı basarlar mıydı?" diye sorar Liseux, "Hayır! Değil mi?... Güle güle mösyö."

Bir kadın, ona Hollanda hakkında bir eser hediye etmeye gelir: "Bu sanki mavi Hollanda" der Liseux gülümseyerek, "ne dersiniz madam, kitabınızın yutturmaca bir havası yok mu."

Liseux'ye siyasi görüşlerinin ne olduğunu sorarlar:

"Ben cumhuriyetçiyim," diye cevap verir, "fakat edebiyat cumhuriyetinden."

İki kitapsever Liseux'nün dükkânında geç saatlere kadar kalmışlardır ve İngilizce bir kitabı tercüme etmekte olan Liseux'yü gevezelikleriyle rahatsız etmektedirler. 70 savaşından ve Bazaine'in ihanetinden söz etmeye başlarlar.

"Beyler," der Liseux, "asılmış birinin evinde ipten söz edilmez, bir tercümanın evinde de bir hainden."

Şaşıran adamlar kalkıp giderler.

Bir kitap meraklısı, arkadaş olduğu bahanesiyle, Liseux'nün yayınladığı kitaplardan indirim ister.

"Pekâlâ," diye cevap verir yayıncı, "kapaklarına Isidore Liseux ve arkadaşları için yazısını bastırdığıma göre kitapları alın."

Ve kitap meraklısı hiç para ödemeden kitapları alıp götürür.

Liseux bilimden, sanki arkadaşlarından biriymiş gibi, duygulanarak söz ederdi:

"Bilim ne serttir ne de iğrenç" derdi "düşünün bir, onun gövdesi doğadır, kafası zekâdır ve ziyneti kitaplardır. Bonneau onu benden daha iyi tanır. Gözlerinin rengini, saçlarının tonunu o size söyleyebilir. Çünkü o bilimi asla terk etmez, bense zaman zaman, ticaretle uğraşmak için onu ihmal etmek zorunda kalıyorum."

Napolili hikâyeci Basile'in bazı hikâyelerinin tercümesini yayınlamak niyetinde olduğu sırada, bu iş için Liseux'ye, adı has Almanca kökenli olan ve bu tercüme işini üstlenmek isteyen bir bilgini tavsiye ederler.

"Adının Pulcinella ya da en azından Polichinelle† olmasını tercih ederdim," diye cevabı yapıştırır Liseux.

* Birincisi Fransız, ikincisi Hollandalı, iki çok meşhur yayıncı aile. –ç.n.

† Pulcinella, Polichinelle: Baş özellikleri küstahlık ve böbürlenme olan kukla tiyatrosu karakterleri.

Ve projesinden vazgeçer.

Dükkânı Choiseul pasajındayken Liseux'nün, birbirleriyle kardeş olan bir memuru ve hizmetçisi vardı. Bu kadının Milli Kütüphane'de garson olmuş ve Liseux'nün yayınlarının çoğunluğunun bulunduğu bölümde görevlendirilmiş iyi bir arkadaşı vardı:

"Hep ikinci sırada oldum ve onun patronuyla yattığı izlenimine kapıldım..." dedi bana bu adam, "En iyi arkadaşım olan erkek kardeşiyse, saat ondan sonra gidip yatmasını istemeyen Mösyö Liseux tarafından sıkı gözetim altında tutulurdu."

Her şey bir yana, Liseux, anlaşıldığı kadarıyla, iyi ve hoşgörülü biriydi. Kötü bir muhasebeciydi, çok borçlanmıştı ve yayınları ona çok pahalıya mal oluyordu. Matbaacıya, kâğıtçıya borcu vardı. Sermayesi ona fazlasıyla zarar verecek şekilde dağılmıştı ve kendi döneminin en iyileri arasında sayılan kitapları basmış olan bu adam, tam bir sefalet içinde öldü.

"O sırada," dedi Octave Uzanne, "Mart 1894'teki satışının kataloğunda Jouaust, yayınlarından büyük zarar görmüş meraklıların haklı ayıplamaları arasında ve karnı tok öldü, o değerli, dürüst adamsa, cebinde bütün serveti olan on dokuz kuruşla soğuktan ölüyordu, ya da kim bilir, belki de tiksinti ve bezginlikten!"

Anlaşıldığı kadarıyla Liseux'nün evrakları Van Combrugghe adında Belçikalı bir kitapçının eline geçmişti.

Bonneau'nun varlığı hakkında toplayabildiğim ayrıntılar, burada aktarmak için pek de ilginç değil. Larousse kitabevinin en saygıdeğer ve en bilgili çalışanlarından biri olmuş, mütevazı ve münzevi bir hayat sürmüş. Birçok kişi, çok sık gittiği ve can sıkıcı şeylerin ondan hiç esirgenmediği Milli Kütüphane'de onunla karşılaştığını hâlâ hatırlıyor.

Bunu onun icat edip etmediğini bilmiyorum ama, şiir çevirilerinde, Fransız şiiri üzerinde gayet derin bir etki bırakmış olması gereken, esas metinle birlikte iki sütun halinde ve harfi harfine çeviri sistemini ilk kullananlardan biriydi.

Ben, Jal'in *Vergilius Nauticus*'unu Mösyö Lehec'in dükkânından aldım. Bunun birçok nüshası vardı onda.

Anatole France'ın ilham aldığı kaynaklardan bazılarını açıklayarak eğlendik.

Bu arada, bilgin Jal'in adını henüz zikretmedik, Jal tanınmamış birisi değil, zira Littré onu denizcilik terimleriyle ilgili olarak hep anmıştır. Ayrıca Jal, Anatole France'ın kendi "Monsieur Bergeret"sine atfettiği *Virgilius Nauticus*'un yazarıdır.

Vergilius Nauticus. Denizcilik vakanüvisi ve Deniz Arkeolojisi yazarı Mösyö Jal tarafından yazılmış Aeneis'in denizcilikle ilgili pasajlarının tetkiki... Paris, Kraliyet Matbaası, MDCCCXLIII. Çağdaş romancıların en mütebahhirinin hayal gücünü süsleyecek eserin adı bu. 8'lik forma, 107 sayfa.

Vergilius'un gemicilikle ilgili bilgilerinin genişliğini hayranlıkla tespit eden Jal, en azından denizcilikle ilgili konularda Rabelais'nin düşmanıydı ve Deniz Arkeolojisi kitabının birçok sayfasını Pantagruel'in deniz yolculuklarına ayırmıştı.

"Papaz Meudon'un ölümsüz eserinin dördüncü kitabını tahlil ederken," demişti, "bu bilgin kişinin, denizcilikle ilgili şeyler hariç, belki de her şeyi bildiğini; gemi, denizde seyir ve hatta denizcilerin kullandıkları kelimelere neredeyse büsbütün yabancı olduğunu ve 16. yüzyıl gemileri hakkında kullanılmakta olan terimlerin açıklamasında doğru bir şeylere rastlarsa bunun kesinlikle tesadüf olduğunu gösterdim."

Bunun aksine Jal, *Aeneis*'de denizcilikle ilgili bölümleri teknik açıdan incelediğinde, tam tersi bir sonuca ulaşır.

Napoli ve Milano'da matematik okumakta olan henüz çok genç Vergilius'u bize gösterdikten sonra, onun Napoli, Sicilya ve Campanie'de geçirdiği on sekiz yılı gözler önüne serer.

"Bu on sekiz yıl boyunca, neredeyse her zaman, ya Messina limanında demirli bulunan askeri filo ya Yunanistan ve Mısır'ın hazinelerini Palermo, Messina, Megare, Siracusa ve Parthenope'ye taşıyan zengin konvoylar ya da *Crater* etrafına yapılmış zarif meskenleri *bu muhteşem* körfezin sakin sularında kendi kendilerini seyreden zevk düşkünü zenginlerin eğlence sandalları

vardı gözlerinin önünde."

Daha ileride, "biri diğerini geçmeye çalışan ve şu gümüş ya da altın yaldızlı pruvasını, öbürü üzerinde sorguç şeklinde kıvrılmış *aphlaste* bulunan pupasını gururla gösteren, birkaçının *tutelle*'inin üzerinde zarif *chenisque*'i* olan, bazıları kürekleri sedefle ya da değerli bir madenden şeritlerle kaplı, çoğunluğu çeşitli renklerde yünle donanmış, hemen hemen hepsi kırmızı kumaştan ya da en beyaz ketenden, üzerinde erotik konuların resmedildiği ve gemi sahibinin ismiyle beraber şehvetli bir felsefeyi yansıtan birkaç vecizenin yazılı olduğu yelkenleriyle, bin bir deniz aracının üzerinde iz bıraktığı" bu körfez üzerinde oyalanır Jal.

Ve Mösyö Jal, şairin bilgince doğruluğunu hiç hesaba katmayan Virgilius yorumcularıyla çevirmenlerine karşı ölçüsüz davranır. Ascensius *puppes* kelimesine ustalıklı bir açıklama bulamamıştır; "Sokağın Babası, pruvaları pupaların karşısına koyan mantıktan hiç kuşku duymaz"; Annibal Caro gemilerin yerine pruvaları koymuştur; Gregorio Hernandez de Velasco, Vergilius'u biraz küstahça ele alır; Joáo Franco Barreto biraz daha titizdir ama çok da fazla değil; Dryden pruvalarla pupaları geminin kendisi olarak kabul eder; John Voss'un Almanca çevirisi Dryden'in İngilizce çevirisi kadar eksiktir; Fransız çevirmenlerin en saygıdeğeri Delille bile, yazarın metnini yabancı rakiplerine nazaran daha derinden anlamamıştır.

Mösyö Jal, Vergilius'un gemicilikle ilgili terimleri söz konusu olduğunda, işi *Malay*, Madekas, Yeni Zelanda dillerinden kelimeler saymaya kadar vardırır. Ayrıca *triplici versu* incelemesi sırasında ilginç yaklaşımlarda bulunur:

"Fikrimce bu, üç kere tekrarlanan bir şarkıyı, bir çığlığı, bir narayı ifade ediyor. Kol gücü gerektiren bütün işler için gemilerde geleneği hâlâ yaşayan bir tür *celeusma*† ve mesela, yelken halatları çekilirken bir tayfa, eski gemilerin gerçek *hortator*'u şunu söyler: *'Ouane, tou, tri! hourra'* (one, two, three! hourra! – İng.). Antik gelenek ortaçağda Venedik'te çok güçlüydü, dükalık ge-

* Kaz biçiminde olan ve bir geminin pupasına konan süs. –ç.n.

† Forsalar takımı. –ç.n.

misi tersanenin girişindeki Kutsal Bakire şapelinin önünden her geçtiğinde, *Bucentaure*'un forsalar takımı, haykırışların arkasından bir kürek darbesi vurarak üç kere 'Ah! Ah! Ah!' diye bağırırmış."

Jal'in çıkardığı sonuç hiç kuşku yok ki, çağdaşımız Bergeret'nin meşhur eserinde yer verdiği sonuçtan farklıdır:

"Günümüz denizciliği eski zamanların denizciliğine çok yakındır, bu benim için son derece açık bir olgudur. İşte bu sebepten, modern denizcilikle uğraşan herkesin, eski denizcilikle ilgili her şeyi öğrenmesi gerektiğini düşünüyorum; yine aynı sebepten, antik denizcilik meselesi hakkında başvurulabilecek çok verimli bir yazar olarak Vergilius'un uzmanlığı ortaya konmalı ve önemli bilginler oldukları halde bu denizcilik şairinin kullandığı özel dili anlamadıkları için çevirmenlerin mahrum bıraktıkları bütün didaktik değer mısralarına yeniden kazandırılarak ispatlanmalıdır diye düşünüyorum."

Anatole France belki, Mösyö Lehec'in kimi zaman içinde bir saat geçirdiği dükkânından *Vergilius Nauticus*'un bir nüshasını edinmiştir. Bir gün onu tesadüfen, başpapaz Delille'e methiye düzerken duymuştum.

"Delille'in tek bir kusuru var," diyordu Anatole France yaklaşık olarak, "o da hiç okunmuyor olması."

Ve onun, ezbere bildiği tiratlarını okudu.

Belki de üstadı Leconte de Lisle'in bile bu kadar çok şiirini ezberlememişti.

Fakat bu iki şair arasında bir akrabalık yok mu?

Birisinin Leconte de Lisle ile başpapaz Delille'i karşılaştırdığını duyduktan sonra, bir makalede, bana hiç de garip görünmeyen bir fikri aktarmıştım. Kısa bir süre önce aynı fikri uzun uzadıya ve iki tekrarla Louis Veuillot'nun satırlarında buldum: "Tasvirdeki bütün bu sahte parlaklıklar, bu renk ve ışık cümbüşleri, yaşlı başpapaz Delille'in kılık değiştirmiş halinden başka bir şey değildir. Yalnız, dolaylamalarının karmaşası altında Jacques Delille, daha çevik adımlarla yürürdü. Küçük güzel patileriyle porselenlerin arasında hiç takılmadan koşan, arada bir küçük, güzel

sahte incileri titreten salon köpeği, sırtında vahşi ve özellikle alacalı askerlerle dolu bir savaş kulesi taşıyan bir file dönüştü. Ağır yürüyüşü iyi taklit ediyor, bununla birlikte yer sarsılmıyor."

Ve birkaç gün sonra Veuillot şunları ekliyordu:

"Aşırı derecede tasvir yapıyor. Onun hemen hemen adaşı olan ve zıddı gibi görünen diğer Delille'i hatırlattık. Aslında aralarındaki mesafe göründüğü kadar uzak değil ve bu uçlar birbirine dokunuyor. Her ikisi de asli iş olarak tasvir ediyor, çünkü hayal kurma yeteneğine, hissetme yeteneğine ve belki de düşünme yeteneğine sahip değiller. Yalnızca dış göze, yalnızca şiirin kabuğuna sahipler; öz ve kaynak onlara yabancı. Filozof olmakla yetinen ve usule uyuyor olmakla övünen eski Delille, bugün kuralsız bir serbest düşünür, hatta belki ukala olacaktı. Kain'i* K ile yazacak ve kolaylıkla *kainite* ve *khaldaique* yapacaktı. Genç de Lisle, –yetmiş beş yıl önce– *bahçeleri, hayal gücünü, okumayı, kafeyi, satrancı* tasvir etmişti ve İris ile kayaları yalnızca açık maviye boyamayı akıl etmişti. Aynı çocukça oyunu aynı maharetle talim eden aynı insan cahili insan bu. Yalnızca, biri Voltaire'in etkisi altında doğdu, diğeri Victor Hugo'nun.

"Aralarındaki bir farkı belirtmek gerekirse, eski Delille'in hayal gücü belki de en sınırlısı değildi. Eserleri ve zamanıyla aramızdaki mesafeden değerlendirebildiğimiz kadarıyla, başpapaz Jacques halkın kaynaklarından daha az yararlanıyordu. Leconte de Lisle'in tasvirleri, bütün maddeci şiirimizin zaten büyük ölçüde, özellikle de heveslerinin geniş ve bereketli alanlarında yararlandığı mimariden, heykelcilikten, resimden alınmış plastik hayallerle doludur."

Bununla birlikte ben, başpapaz Delille'in sanatının Parnasçılar üzerinde gerçek bir etki yaratmadığı düşüncesinden uzaklaşmış değilim.

Ondan o zamanlar fazlasıyla kıymetten düşmüş bir şair olduğu ve Parnasse Choiseul'de hiç kuşkusuz Jacques Delille'den değil, Leconte de Lisle'den söz etmek gerektiği için yararlanmıyorlardı.

* Leconte de Lisle'in bir şiirinin adı. –ç.n.

Anatole France, Saint-André-des-Arts Sokağındaki dükkânda açığım kapatıyordu.

Kitapçı dükkânı hâlâ yerinde duruyor, görünüşü değişmedi, şimdi mesleğini iyi bilen, fakat kitaplara, Mösyö Lehec'in gösterdiği neredeyse hurafe boyutundaki saygıyı duymayan bir kitapçı tarafından işletiliyor.

BOURBON-LE-CHATEAU SOKAĞI NO. 1

Bu eski evde, 23 Aralık 1850'de iki kadın öldürülmüştü. Bunlardan biri, Mösyö Thiery'nin yönettiği *Petit Courrier des Dames*'da desinatör olan Matmazel Ribault idi. Ölmeden önce parmağını kanına batırarak bir paravanın üzerine şunları yazacak gücü bulmuştu: "Katil Mösyö Thi'nin kâtibi". Kâtip Laforcade, cinayetinden birkaç saat sonra tutuklanmıştı.

Günümüzde bu ev, kendini bir başka şekilde sunuyor meraklıların dikkatine.

Fernand Fleuret'nin çağdaş basını yermeye yönelik *Falourdin* adlı hicivli *macaronée*'sini* ithaf ettiği Burgonyalı şair André Mary burada oturur.

Şiirinin başında Fernand Fleuret, Bourbon-le-Château Sokağındaki eski evi dile getirir:

Kitapların ve Çin vazolarının doldurduğu
Buci kavşağındaki loş evinde
Küflenmiş bir Boece çevirirsen eğer

* Amiyane kelimelerin sonuna Latince ekler takılarak oluşturulan bürlesk bir şiir tarzı. –ç.n.

Yalnızca arkaizmden dolayı biraz sitem edebileceğimiz –kaldı ki bu kadar nadir görülen bir kusur siteme meydan verirse– *Falourdin*'in yazarı, manzumecilerin nadir olduğu günümüzde en iyi Fransız manzumecilerinden biri ve gerçek bir şair olduğu için ürünleri gelecek kuşaklara aktarılmayı hak ediyor.

Fernand Fleuret Normandır. Bir keresinde, Normandiya'nın bininci yılının kutlandığı bir ziyafette, onun yanında bulunan dev gibi bir Norveçli ona nazikçe bakmış ve şöyle demiş:

"Siz, küçük Viking; ben, büyük Viking."

Bir başka Norman şairin gözlemine göre küçük Viking, bir Bayeux halıcısının okçusuna benziyordu.

Alaycılık konusundaki güçlü eğilimi, daha henüz kolejdeyken bir gün, annesiyle babasının aşçısını, vaktiyle sakin Condom şehrinden adını almış olan bir kılıfın, büyük paralar için çok uygun ve yeni tür bir para kesesi olduğuna inandırmaya itmişti onu. Bu, kasapta bir kahkaha tufanın kopmasına sebep oldu ve bu tufan bütün şehre yayıldı. Aşçı kadın, kendisini kandıranın adını saklamaksızın hararetle yakınıp duruyordu. O günden beri dindar kadınlar Fernand Fleuret'ye kötü gözle bakmaktadırlar.

Fernand Fleuret, Mérimée'nin *Louvigné du Désert Beyefendinin Ok Kılıfı* adlı eserinden çok üstün olan bu edebi yutturmacayı yayınlamak istediğinde, Odeon yakınlarında bulunan bir yayıncıya başvurur.

Yayıncı bizim Fleuret'ye gülümser, el yazmasını eline alır, açar ve gözüne çarpan ilk kelime, gazetenin birinde Madam Dieulafoy'nın yoklamalarının söz konusu olduğu bir gün matbaacıların yaptığı güzel bir dizgi yanlışıdır.

"Yoklamalar mı mösyö!" diye bağırır yayıncı el yazmasını kapatarak, "mösyö... Çıkın, dışarı mösyö."

Buci kavşağındaki loş evde hâlâ, M.C. baş harfleri altında, *Vers et Prose*'da Jean Moréas'ın anısına yazılmış *Anniversaire* adlı mükemmel bir şiir yayınlayarak merak uyandırmış olan Maurice Cremnitz oturuyor.

Maurice Cremnitz uzun zamandan beri eser vermeyen bir şairdir. Sevimli ve şan şöhreti dert etmeyen bir adamdır. Arkadaşı olan şairler, onun zevkinin kusursuzluğuna çok güvenirler ve her ne kadar kararları hiçbir şekilde hüküm değilse de, genellikle onları doğuran ve oraya dizenin beğenisine hükmeder. Büyük bir gizlilikle ve çok küçük bir çevre içinde uyguladığı bu otorite ona hiç de peşinde olmadığı ve sorumluluklarla dolu beklenmedik bir rol verir.

Yürüyüş yapmayı seven Maurice Cremnitz, barış zamanında her yıl, hiç bilmediği bir bölgeyi yürüyerek katederdi. Bavullarla kendini üzmezdi; elinde iyi bir asayla, saatleri hiç dikkate almaksızın istediği zaman mola vererek seyahat ederdi.

Bir keresinde, Montereau yakınlarında, iki jandarma yol üzerinde onu durdurup belgelerini sormuş.

Maurice Cremnitz aranmış taranmış, üzerinde yalnızca Milli Kütüphane giriş kartını bulabilmiş. Jandarmalar kartı incelemişler ve aralarından biri şöyle demiş:

"Yani, burada mı çalışıyorsunuz?"

Cremnitz'den aldığı olumlu cevap üzerine şunu eklemiş:

"Trene bile binemediğinize göre patronlarınız size çok az para veriyor olmalı."

Yeni kuşakların pek az tanıdığı, fakat ne André Gide'in ne Paul Fargue'nün unutabildiği Maurice Cremnitz, savaşın başında askere gitti.

Nice'te, piyade eri üniforması içinde rastladım ona.

Cremnitz'in hayatı piyade depolarında geçiyordu. Bir kafede birkaç dakikalığına görüştük, piyade eri, topçu olan beni kendinden daha iyi giyimli bulmuştu. Bundan neredeyse utanç duymuştum ve ondan ayrılırken, mahmuz parıltıları bu nazik ve yiğit delikanlıyı üzmesin diye geri geri çıktım.

Askeri eğitimim sırasında, hem Nice'te hem Nimes'de, başka birkaç edebiyatçı askere daha rastladım. Bir yedekler alayında onbaşı olan oyun yazarı Auguste Achaume'u gördüm. Şapkasının altında yüzü iyi görünüyordu; bir paten alanına yerleştirilmişti ve salonun ön kısmındaki seki üzerinde yatıyordu, şu an-

daysa çadırda yatıyor. "Acemiliğimi" tamamladığım topçu deposunda yatağım, Toulon'daki *Facettes* edebiyat grubu üyelerinden şair bir askerin, René Berthier'nin yatağının yanındaydı. Şiirlerinden bazılarını okudum, fikrimce kendi kuşağının en iyi şairlerinden biri. Şu anda topçu asteğmen. Bu şair hâlâ, insanlığa yararlı sayılamayacak icatları olsa birinci sınıf bir bilgindir.

Nimes'de ayrıca, Bourbon-le-Château Sokağı, 1 numaradaki evi birçok kez ziyaret etme fırsatı olmuş ve savaş üzerine güzel bir edebiyat kitabı olan *Les Heures Déchirées*'yi yayınlayan Léo Larguier ile de karşılaştım.

1915 Martının ilk pazar günü, *La Grille* adlı küçük lokantada kahvaltı ettiğim sırada, bir muharip onbaşı masasından kalktı ve *La Chanson du Malaimé*'nin bir kıtasını okuyarak bana yaklaştı.

Şaşırıp kalmıştım. Bir top arabası sürücüsü kendi mısralarının yüzüne okunmasına alışık değildir. Ona bakıyordum, fakat tanımıyordum. Uzun boyluydu, yüzü sakalsız bir Victor Hugo'ya, daha çok da Balzac'a benziyordu. "Ben Léo Larguier" dedi sonra, "Günaydın Guillaume Apollinaire." Ve birbirimizden ancak akşam, karargâha dönüş saatinde ayrıldık. O gün ve daha sonraki günlerde savaştan söz etmedik, çünkü askerler savaştan hiç söz etmezler; Moréas'a rağmen yasemin bitmeyen Nimes'in florasından konuştuk. Bazen, valilik başkâtibi sevimli Mösyö Bertin, neşeli sohbeti ve manevi konulardaki derin bilgisinin hoşluğuyla bize katılıyordu. Léo Larguier'nin korkunç sesi konuşmaya hâkimdi, arkadaşlarından biri olan "Ferragute Cypriaque"ın adını söylerken sesinin yarattığı gürlemeler hâlâ kulaklarımdadır.

Bir pazar günü Larguier, Mösyö Bertin'i ve beni, arkadaşlarından birinin, desenleri Despiau'nunkilerin saflığını taşıyan ressam Sainturier'nin evine götürdü. Sainturier keşiş gibi yaşıyordu, tanınmayan biriydi ve güneyde kendi güneşli karanlığından memnundu. Çalışma yaşını çoktan geçmiş olduğu halde çok genç görünüyor, sağlam yapılı ve çok çalışıyor; kişisel üretimleri dışında, evinde, hiç kuşku duymadığım sanatsal hazineler de görülüyor.

Stendhal'in, yazarı beline kadar ve cepheden tasvir eden, alışılmışın dışında bir portresini işte burada gördüm. Yüzü sakindi ve muziplikle parıldıyordu. Ben Alfred de Musset'yi ilk defa ressam Sainturier'nin evinde gördüm. Richard'ın yaptığı bu tabloyu gördükten sonra onun diğer portreleri sahte gibi duruyordu. Profilden Musset. Larguier, bu tabloyu hatırlamadı, Sainturier de ona, savaştan sonra bunun bir kopyasını yapmaya söz verdi. Burada, yine Richard'ın güzel bir Manet portresi var. Sainturier'de bir Van Dyck da gördük: *I. Charles'ın Çocukluğu*. Isabey'in birçok portresi ve minyatürü, bir El-Greco, Boucher'nin eskizleri, harikulade bir Latour, iki Hubert Robert, Monticelli'ler, Cézanne'ın küçük bir natürmortu vs vs.

Ertesi gün, Larguier'yi göremedim. Bir eğitim kampına gitmiş, oradan da sıhhiye onbaşı olarak cepheye doğru yola çıkmıştı. Champagne muharebesinde birbirimize yakın yerlerdeydik fakat bir türlü buluşamamıştık. Larguier orada yaralanmıştı ve ancak onun izinlerinden birinde, Bourbon-le-Château Sokağı, 1 numaranın, Fernand Fleuret'nin dile getirdiği bu "loş ev"in tam önünde yeniden karşılaşabildik.

BUCI SOKAĞININ NOELLERİ

Savaştan önce, benim kuşağımın şairleri için o kadar değerli olan Buci Sokağını, 24 Aralığı 25 Aralığa bağlayan gece gidip görmek gerekirdi. Bir keresinde André Salmon, Maurice Cremnitz, René Dalize ve ben, Noel yemeğini bu sokağın yakınlarındaki küçük bir mahzende yedik. Noel şarkılarının söylendiğini duyduk. Şarkı sözlerini stenoyla yazdım. Fransa'nın değişik bölgelerinden şarkılar söyleniyordu.

Noeller, dinî ve popüler şiirimizin en ilgi çekici anıtlarından değil midir? Bu şarkılar her ne olursa olsun, içinden çıktıkları taşranın ruhunu ve âdetlerini en iyi yansıtan eserlerdir. Buci Sokağındaki bu küçük mahzende not ettiğim şarkılardan ilki, Bourg-en-Bresse doğumlu bir berber çocuk tarafından söylenmişti.

Bresse Noelleri savaş zamanının Noelleri gibi değildir elbet.

Erzakların Rabelais tarzında sayılıp dökülmeleri, içinde yaşadığımız bu süssüz çağın kısıtlamalarıyla tezat oluşturuyor.

Haberi öğrendiği anda – Bourg şehri – Davullar çalınmaya başladı – Her şeyi çanaklara koymak için. – Çulluklar, tavşan yavruları, – Bıldırcınlar, yağlı horozlar, – Bourdifaille* yapmak için – Curnillon'dan aldı.

* Şölen yemeği.

Gog üç hindi palazı getirdi – Ve bir kaz doldurdu – Ve bir dana sırtından – Güzel bir yahni yaptı; – Karısı domuz sucuğu yaptı – Ve mösyö Choin'in evinden – Koca bir gümüş lenger aldı – Koymak için içine – Koca bir gümüş lenger – Hediyesini koymak için içine.

Salçalı köfte getiren – Ve güzel bir domuz sucuğu alan – Bonne Ecole'ün sahibini – Çağırmaya gittiler hemen; – O da dana kızartmalarını – Dana kulaklarıyla karıştırdı – Ve üç küçük fıçı – Har, har, hardal getirdi – Ve üç küçük fıçı – Dijon hardalı.

Saint-François'nın sahibi, – Tesniere mahallesinde – Gürlediğini duyunca sobaların ve ızgaraların – Yaptırdı hemen uşağına – Bir tavuk yemeği – Herkes yaladı doğruca – Du, du, dudaklarını – Herkes yaladı doğruca – Dudaklarını ve parmaklarını.

Ay ışığında yola çıkıldığını – Görür görmez Ecu'nün sahibi, – Beş paralık şeker – Kattı unun içine – Şatolara benzeyen – Pastalar yapmak üzere; – Ekmekten daha iyi bunlar – Kadınlar, kadınlar, kadınlar için – Ekmekten daha iyi bunlar – Kadınlar ve çocuklar için.

Bir tahtanın üzerine neren – Domuz sucuğu bıraktı, kar gibi beyaz – Ve on iki sığır dili – Ekmek gibi kara; – Ve benim sık sık içtiğim – Güzel eski şarabından – Ve Tanrı'nın izniyle içeceğim – Paskalyaya, Paskalyaya, Paskalyaya kadar – Ve Tanrı'nın izniyle içeceğim – Eğer bana vermek istemezse o başka.

Sıra ikimizde peder Alexis – Bir ikramda bulunmalıyız – Ve beş altı kişi toplanmalıyız – Saraband dansı yapmak için; – Müthiş gürültümüzle – Şarkılar söyleyeceğiz gerçekten – Noel, Noel geldi – Bourdifaille yapıyoruz – Noel, Noel geldi – Ezilmiş et suyu yapıyoruz.

Bu Noel yemeğinin ardından, işte birkaç yıl önce Saint-Quentin yakınlarında da duyulmuş daha güzel bir başkası. Ben, Buci Sokağında kaydettiğim şeklini veriyorum bu arada.

Şarkı söyleyelim, sizden dileğim, – Noel şarkısını yüksek – ve güzel bir sesle – Kutlayarak – Bakire Meryem'i – Hamile kalmasını – ilk kez – kirlenmeden.

Bu genç kız – Nasıra denen – Asil şehrin yerlisiydi – Erdemlerle doluydu – Gökyüzünün altındakilerin – En güzeliydi o – Onun güzel bedeni.

Tapınağa giderdi – Tanrı'ya yalvarmak için – Meclis toplandı – Onu evlendirmek için – Böylesine güzel kız – Buna razı olmak istemedi – Çünkü saf ve bakire olarak – Yaşamak ve ölmek istiyordu.

Melek emretti onlara – Bir araya toplamalarını – Ve bir sıraya geçirmelerini – Evlenecek herkesi – Ve hangisinin değneği – Çiçek açarsa – Asil bakireye – O olacaktı koca.

Çok fazla sayıdaydı – Gelen kibar beyler – Bakire latife ediyor – Dilekler dileyerek gidiyorlar; – Asil kızın önünde – Her biri duruyordu – Fakat en mahiri bile – Orada kaybediyordu.

Yusuf değneğini aldı – Oraya gitmek için: – Bakireyi ne kadar da – Arzu etmişti; – Çünkü hayatı boyunca – Ne niyeti olmuştu – Evlenmeye – Ne de arzusu.

Tapınakta – Hepsi bir araya gelip – Trétous toplandığında – Düzenli gruplar halinde – Yusuf'un latif değneği – Çiçek açtı – Ve aynı anda – Hem çiçeklendi hem meyve verdi.

Ve büyük bir saygıyla – Aldılar Yusuf'u – Beyaz eliyle – Bu bakireyi tutan – Daha sonra rahip, – Kanunun reisi – İnançları üzerine – İkisine de yemin ettirdi.

Bu kibar çapkınlar – Başlarını eğerek – Mırıldanarak gittiler – Bir mucize olsa da bu – Bu boz rahibin evlilikte – Bu bakireyi alması – Yazık diyerek.

Sonraki gece – Geceyarısı civarı – Latif bakire – Kitabında okudu ki – Göklerin kralı – Kirlenmemiş bir – bakireden doğacak.

Meryem işte böyle – Dalmışken hayallere – Ve büyülenmişken –

Tanrı'dan olan her şeyle – Büyük melek Cebrail – Geldi aniden – Odasına girdi – Görünür halde.

Tatlı bir sesle – incelikle – Şöyle dedi Genç kıza – Selamlayarak: – Tanrı sizi korusun – Güzel Meryem – İyilik Tanrısı'nın – Arkadaşısınız siz.

Tanrı bir sır yarattı – Sizin üzerinizde olağanüstü – Annesi olacaksınız – Şanlı kralın; – Saflığınız – Ve bekâretiniz – Sizde saklı kalacak – Tanrı'nın bir işiyle.

Bu sözün üzerine – Bakire razı oldu – Tanrı'nın Oğlu uçarak – Onun içine kondu – Sonra hamile kaldı – Kralların prensinden – Acısız şikâyetsiz – Dokuz ay taşıdı onu.

Bu asil hizmeti – Yusuf duymamıştı – Kısa zamanda homurdanmaya başladı – Çekip gitti mırıldanarak – Fakat göksel melek – Uyurken ona dedi ki – Nefret etme ondan – Tanrı'dandır oğlan.

Her ikisi de bakir – Yusuf ve Meryem – Birlikte gittiler – Beytüllahim'e – İşte burada doğurdu – Kutsal Bakire – Fakirlik içinde – Geceyarısında.

Orada teselli edildi – Göklerin melekleri tarafından – Orada ziyaret edildi – Neşeli papazlar tarafından – Orada saygı gördü – Üç asil Kral tarafından – Ve orada reddedildi – Asil burjuvalar tarafından.

Meryem'e dua edelim – Ve onun oğlu İsa'ya – Bu hayattan sonra – Cennete ulaşalım – Ve yolculuğumuz – Tamamlandığı zaman – Mavi gökyüzünün – Mirasını alalım.

Aşağıda küçük bir bölümünü verdiğim şu olağanüstü Noel şarkısı May-en-Multien'de kuşkusuz hâlâ söyleniyordur:

İşaret verildiğinde – Toplanıyoruz çobanlar – Birlikte gitmek için – Tourellourirette'i selamlamaya – Louladerirette'i selamlamaya – Yeni doğan kralı.

Ve şu da:

Saint Liphard gidip aldı – Dame du Chemin'i – Hepsi ellerinden tutarak – Hautbois, Luths ve Guitares'a – Ulaşmak amacıyla – Şenlikler yapmak için – Trompet ve davullarla – Günboyu oynamak için.

İşte Buci Sokağında duyduğum bir Noel şarkısı daha. Kaynağının ne olduğunu bilmiyorum. Her ne olursa olsun, son derece kırsal ve hoş bir şarkı:

Nakarat: Otlasın hayvanlarınız bırakın – Küçük çoban derelerden tepelerden – Otlasın hayvanlarınız bırakın – Ve gelin Nau söylemeye.

Çok yeni bir şarkı söyleyen – Bülbülün şakıdığını duydum – Öylesine yüksek, öylesine güzel – Öylesine titrek – Öyle çok vaaz verdi ve gevezelik etti ki – Kafamı ütüledi – Ben de aldım asamı – Görmeye gitmek için Nolet'yi (*nakarat*).

Çoban Nolet'ye sordum – Oldukça güzel – Cıvıldaşıp duran – Bülbülü duydun mu – Şurada, bir çamın üzerinde? – Ah, evet! dedi, onu duydum – Bucine'imi aldım – Ve bununla neşelendim (*nakarat*).

Birlikte bir şarkı söyledik – Diğerleri sesimize geldi. – Öyleyse dans edelim – Alizon'u al! – Ben Guillemette'i alacağım – Margot şişman Guillot'yu alacak – Peki Péronnelle'i kim alacak? – Talebot alacak (*nakarat*).

Artık dans etmeyelim, çok geç kalıyoruz; – Erken gidelim, tırıs koşalım – Biraz sonra gel. – Bekle, Guillot – Küçük avlumu bozdum – Takunyamı tamir etmek gerek – O zaman al şu kordonu – Çok işine yarayacaktır (*nakarat*).

Nasıl, Guillot, sen gelmiyor musun? – Evet, ağır adımlarla gidiyorum – Duymuyor musun – Durumum trestout – Yüksek topuklar var ayağımda – Bu yüzden tırıs gidemiyorum – Estraquer giderken – Soğuk alıyorlar (*nakarat*).

Önden yürü, zavallı Mulard – Ve billart'ının üstüne bastır – Ve

sen Coquard – İhtiyar Loriquart – Utanç duyuyor olmalısın – Dişlerini böyle büzüştürdüğün için – En azından insanların karşısında – Buna dikkat etmelisin (*nakarat*).

Öyle bir hızla koştuk ki – Şefkatli Kurtarıcı'mızı görmek için – Ve yaratıcımızı – Ve kurucumuzu; – Tanrı biliyor ki – Kundak bezine muhtaçtı – Kuru otların üstünde – Yemlikte uzanıyordu (*nakarat*).

Annesinin birlikte olduğu – Bir ihtiyar onu aydınlatsaydı – Hiç benzemiyordu – Nazik yapılı olana – Onun babası değildi – Yüzünden fark ettim ki – Annesine benziyordu – Daha da güzeldi ondan (*nakarat*).

Kocaman bir paket yiyeceğimiz vardı – Ziyafet çekmek için – Fakat Jean Huguet'nin – İnci çiçeği – Ve koca bir Levrière – Tencereyi sakladılar – Sonunda kapıyı açık bırakan – Köylü kadın oldu (*nakarat*).

Neşelenmeye izin vermedik; – Ben ona bir koyun verdim – Küçük oğlana Péronnelle – Bir ardıç kuşu verdi – Ve Margot ona süt verdi – Üstü kapakla kapalı – Küçük bir çanak içinde (*nakarat*).

Hepimiz Krallar Kralı'na dua edelim – Hepimize versin iyi bir Noel – Ve huzur – Kötülüklerimizi – Hatırında tutmasın – Günahlarımızı affetsin – Arafta bulunanların – Günahlarını silsin (*nakarat*).

İşte yalnızca aşağıdaki bölümünü not etmiş olduğum için hayıflandığım, hoş bir Noel şarkısı:

Bir sabah vakti uyandım – Şafak beyaz mantosunu giydiği – Nolet, Nolet, Nolet'nin şarkısını söyleyelim – Yine Nolet'nin şarkısını söyleyelim.

Ve şu dolma Noel şarkısı:

Doğumunu kutlayalım – Nostri salvatoris – Lütuf getirenin – Dei sui patris – Bu sevimli Kurtarıcı – In nocte media – Bir ahırda doğdu – De Casta Maria.

O akşam, savaşın yıktığı bir taşra bölgesinin, La Fontaine ve Paul Fort'un Champagne'ının da Noel şarkısını not ettim:

Cernay'ın kızları – Uyumadılar. – Tereyağı ve sütle – Bulundukları tarlalardan – Ve Taissy tarlalarından – Şose yolu geçtiler – Duyduktan sonra – Gürültüyü – Ve olağanüstü tartışmasını – Sillery'ninkilerin.

Ve son olarak, birisi yakın tarihli olması gereken, çok hoş bir Noel çocuk şarkısı söylüyordu. İşte bir dörtlüğü:

Küçük bir arı – Eşek arısı gibi vızıldayarak – Tombul çocuğa yaklaştı – Ve kulağına dedi ki – Şeker getirdim – Harikulade bir şeker – Tadın bakın küçüğüm.

İhtiyar Buci Sokağından yüzlerce değişik izlenim edinebilir insan. Ben bunların hepsini, savaştan birkaç yıl önce bir Noel gecesi, bu Noel şarkılarının söylendiğini duyduğumda orada yaşadıklarıma feda ederim.

"NAPO"DAN ERNEST LA JEUNESSE'İN ODASINA

Akşama doğru, camlarıyla meşhur Napo'nun terasında biraz vakit geçirdiğim olur. Bulvarlar üzerindeki Café Napolitain, zamanında bir edebiyat kahvesi olarak büyük rağbet görmüştü. Burada hâlâ edebiyatçılar, tiyatrocular görmek mümkündür. Fakat asıl büyük edebiyat çağı savaştan önce, Jean Moréas'ın, Catulle Mendès'in, Silvain'lerin ve özellikle dalkavukların ortasında çalım satan Ernest La Jeunesse'in buraya sık sık geldiği dönemdi.

Ama benim *Boulevard* yazarıyla tanıştığım yer burası değildi.

1907'de bir gün, Italiens Bulvarından ayrılıp Grammont Sokağına sapacağım sırada, önümden yuvarlanan beyaz bir kâğıt parçası dikkatimi çekti.

Bir el ilanı sandığım bu uçan kâğıdı gayri ihtiyari tuttum. Fakat aynı anda kafamı kaldırdığımda, bulunduğum yerin yakınındaki bir evin üçüncü katında, bana seslenerek hızla camdan çekilen maskeli bir adam fark ettim: "Kâğıdı tutun mösyö, şimdi aşağı inip sizden alacağım."

Beş altı dakika bekledim, gelen giden olmayınca eve girdim ve kâğıt parçasını, üçüncü katın sakinine iletmesi için kapıcıya

vermek istedim. Fakat kapıcı bana şöyle cevap verdi: "Yanılıyor olmalısınız, üçüncü katta kimse oturmuyor. 12.000'lik bir daire bu ve kiralık."

Hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermeden, elimdeki kâğıttan bir adres okur gibi yaptım ve bir numara hatası olduğunu öne sürerek özür dileyip çıkacak oldum, ama tam camlı kapıyı açacakken, maskesini çıkarmakta olan adamın önümden koşarak geçtiğini gördüm. Görebildiğim kadarıyla, yüzü tamamen tıraşlı, sarışın bir adamdı bu. Ortaya çıkan küçük olaylar öyle esrarengiz bir hal almıştı ki, bende kayıp kâğıdı iade etme isteği kalmamıştı. Hem meraklanmıştım hem de endişeliydim. Yeniden kapıcıya döndüm ve ev aramakta olduğumu, bulvarın üzerinde bir yere yerleşmemin iyi olabileceğini söyleyerek söz konusu daire hakkında biraz bilgi istedim. Birkaç saniye sonra, kapıcıyla birlikte üçüncü katın boş odalarını dolaşmaktaydım ama ilgilendiğim tuhaf olayla bağlantılı olabilecek hiçbir şey göremedim. Önemli bir sırrı gizlediğinden emin olduğum bu kâğıt parçasını yakından incelemek için sabırsızlanarak, aceleyle çıktım.

Sokakta adamı görmedim. Tahminimce, üçüncü kattan Grammont Sokağına doğru gittiğimi fark etmiş olduğundan, beni göremeyince, bu sokağa sapmış ve şu anda beni yakalamak üzere peşimden koştuğunu sanıyor olmalıydı.

Geri döndüm, Richelieu Sokağına girdim ve Palais-Royal'e ulaştıktan sonra oradaki sakin bir biracıda, kaygı verici kâğıdın içeriğini çözmeye uğraştım. Yeteneksiz bir el tarafından şunlar çizilmişti: A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. S. T. U. V. W. X. Y. Z. Bu büyük harflerin yanında, alnında iki yerden alev fışkıran kaba bir adam figürü, bunun yanındaysa, 5 rakamının tam üzerine yerleştirilmiş 1 rakamı bulunuyordu. Bir bulmacayla karşı karşıyaydım, fakat hâlâ bazı gazetelerde yer alan ve akşamları kahvelerde taşralı Oidipus'ların çözdükleri anlamsız bulmacalardan biri olmadığını hemen anladım. Önümdeki bulmaca eski bir sanatı işaret ediyordu. Bu bulmacayı yapan kişi, ortaçağ yergicilerinin açıkça söylemeye cesaret edemediklerini resimle anlattıkları ve okuma yazma bilmeyen halkın ancak resim-

le anlayabildiği bu Picardie bulmacalarını ortaya çıkaran halk simgeciliğini biliyordu. Zorunlu eğitim sayesinde, aynı sebeplerle harfleri ve rakamları dışarıda bırakması gerekmeyen elimdeki bulmacanın yaratıcısı, Picard sanatına, bulmacanın çoktan düşüşe geçtiği Rönesansın okumuş yazmışlarının usullerini de karıştırarak bunlardan da yararlanmıştı. Demek ki, böyle bir bulmacayı çözmek için, gördüğüm işaretlerle onların ifade ettikleri arasında tam bir telaffuz bağlantısı aramam gereksizdi. Kısacası, kâğıdın üzerine R hariç, alfabenin bütün harflerinin yazılmış olduğunu, alnında iki alevden boynuz taşıyan adamın Musa'yı temsil ettiğini ve 5'in üzerindeki 1'in, İbrani kanun koyucunun sağındaki konumu sebebiyle, Kutsal Kitap'ın ilk beş kitabından birincisini işaret ettiğini tespit ettim; hiç kuşku yok ki bulmaca şöyle okunuyordu: *R n'est là, genèse*,* ki bu da hiç kuşkusuz, Ernest La Jeunesse anlamına geliyordu.

Böylelikle bu tuhaf macera, *Nuits et ennuis de nos plus notoires contemporaines*'in, *L'Imitation de notre maitre Napoléon*'un, *Cinq ans chez le sauvages*'ın [Vahşilerde Beş Yıl] ve ince bir söyleyiş güzelliğiyle dolu daha başka eserlerin yazarının adına götürdü beni. Gidip Ernest La Jeunesse'i evinde bulmaya karar verdim ve daha önce hiç karşılaşmamış olduğumuz halde, ertesi sabah, Bastille yakınlarında, uzak bir bulvarın ucunda bulunan otelde, içinde yaşadığı otelde, beni ilgiyle karşıladı. İşte des *Nuits*'nin yeni yazarının, onun gibi gençliğin şairi olmayan fakat bizzat *La Jeunesse*† olan bu Musset'nin evindeydim.

Onu zorlukla gördüm ve mekanik bir şekilde selam verdim. Bütün dikkatim odasına yönelmişti. Yerler güzel ciltli kitaplarla, minelerle, fildişinden, kaya kristalinden, sedeften eserlerle, pusulalarla, Rodos ve Şam çinileriyle, Çin bronzlarıyla doluydu. Kapının sol tarafında, beyaz ahşap bir masanın üzerinde, işlemeli akik ve kazma taşı, eski Yunanî kıymetli taşlar, Etrüsk domuzlan böceği, yüzükler, mühürler, Afrika heykelcikleri, oyuncaklar,

* "R burada değil, tekvin." Fransızcada bu sözlerin okunuşuyla Ernest La Jeunesse'in okunuşu arasındaki ses benzerliğinden yararlanılmış.

† Jeunesse Fransızcada gençlik demektir. –ç.n.

Japon heykelcikleri, Chelsea oyuncakları, kupa, kadeh bolluğu vardı. Masanın önünde, sol duvarın karşısında, odanın ucuna kadar muazzam bir kitap, eski ve modern her çeşitten silah, askeri donanım nesneleri, baston, tablo vs dağı uzanıyordu. Kapının sağ tarafında, açık bulunan bir komodinde, ağzına kadar eski saatlerle dolu bir kap görülüyor; sonra üzerinde duvarların tavana kadar, ciddi miktarda asker minyatürüyle kaplı olduğu küçük bir demir yatak uzanıyordu. Yatağın ayakucunda, nadir kumaşlar, kasklar ve cam kutuları içinde balmumundan portrelerle birlikte yine silahlar yığılıydı.

Camın önünde, yuvarlak bir masanın üzerinde eski şekerler, renkli şekerden küçük heykeller, şekerlemeci tarafından inşa edilmiş küçük evler, koca bir İtalyan Paskalya kuzusunu çevreleyen şekerlemeden koyuncuklardan oluşan bir koleksiyon vardı; sanki bir asırdan daha uzun zaman önce, buraya hiç uğramamış, büyümüş, yaşlanmış ve bu miadını doldurmuş, olağanüstü şekerlere ellerini bile sürmeden ölmüş, gürültücü bir çocuk çetesi için hazırlanmış gibi; bugün artık var olmayan, tarihi yazılmamış ve müzesi bile bulunmayan bir oburluğun değerli nesneleri.

Başında kunduz kürkünden şapkası, elinde güzel bir bastonla dışarı çıkmak üzere olan ve küçük odasının bende yarattığı şaşkınlığı üzerimden atmamı bekleyen Ernest La Jeunesse'e bakıyordum.

Ernest La Jeunesse sağlam yapılıydı. Onun mücevherlerini ve bastonlarını tasvir etme işini başkalarına bırakıyorum, fakat yüksek perdeden gelen sesinden söz etmek isterim. Tiz soprano sesiyle kendini bu şekilde ifade edişin ne doğuştan gelen bir talihe ne de bir tesadüfe bağlı olduğu fikrine kapıldım hızla. Ernest La Jeunesse'in büyük özenle riayet ettiği bir hijyen uygulaması söz konusuydu. Kafa sesiyle konuşmak ruhu saflaştırır, dahası, açık fikirler, irade ve kararlılık verir.

Bulmacayı gösterdim, Ernest La Jeunesse önce çok şaşırmış göründü. Bununla birlikte çabuk toparlandı ve bunun, kafede

yaptığı karalamalardan biri olduğunu fakat cahilin biri tarafından kopya edilmiş olduğunu söyledi. Sonra, başka şeylerden konuştu.

Ernest La Jeunesse'in dışarı çıkma vakti gelmişti. Kendisine eşlik etmemi istedi ve *Napo*'da durduğumuzda birisi ona yaklaşarak, bir süvari alayının subaylarının isimlerini sordu. Ve La Jeunesse anında isimleri ona sıraladı, daha sonra, benim şaşkınlığımı görünce, bütün *Askeri Yıllık*'ı ezbere bildiğini söyledi. Ardından, birkaç yıl önce, halka açık bir tartışmada savaş bakanını taktik sorularıyla mat ettiğini hatırlattı bana. Bunun üzerine Ernest La Jeunesse, bu bakanın portresini, kendi portresini ve sonra da Napoléon'unkini yaparak bana verdi.

— Çocuk kılıcımı getirin bana, diye bağırdı.

Ona istediğini getirdiler ve sırayla, bana göstermek için, kendisine ait olan ve içinde bulunduğumuz kafede bulunan bir silah deposunun bütün parçalarını teker teker indirtip yeniden yerleştirtti. Bu sırada, bana soylu birisi gibi gelen ve hangi millete ait olduğunu bilemediğim bir aksanla konuşan bir bey yaklaşıp, arkadaşıma, bir hanedan ailesinin soyağacıyla ilgili bazı ayrıntılar sordu; Ernest La Jeunesse nazlanmadan gereken cevapları verdi, ardından da bana, bütün *Gotha*'yı* ezbere bildiğini söyledi...

Bunun üzerine birbirimizden ayrıldık ve Ernest La Jeunesse, seneler önce, zannediyorum *La Dynastie* adlı bir oyun için bilmem hangi tiyatroya emanet bırakmış olduğu bir parçayla ilgili bilgi almaya gitti.

Ernest La Jeunesse'i *Bols* ile *Kalisaya*'nın ortadan kalkmasından bu yana günlerinin büyük kısmını geçirdiği *Napolitain*'de sık sık gördüm.

2 Mayıs 1917'de, Plantes Sokağında Bon-Secours hemşirelerinin yerinde, gırtlak kanserinden, 43 yaşındayken öldü.

* 1763'ten beri Fransızca ve Almanca olarak yayınlanan, soyağacı, diplomasi ve istatistik yıllığı. –ç.n.

Bütün gençliği boyunca Paris'i fethetmeyi hayal etmiş olan 1874 doğumlu bu Lorrain'li, edebiyat ve tiyatro adamları, sanat meraklıları ve eskrimciler arasında kendi çapında nam salmakta gecikmemişti.

İlk tanınmasını tuhaf bir usta işine borçluydu: Ernest La Jeunesse'in İbrani olduğunu bilmediği için ilk kitabı hakkında heyecanlı bir makale yazan Edouard Drumont'un övgüsü.

Bu ilk kitap, yazarına şöhret sağlamakta, daha sonra yazdığı her şeyden daha etkili oldu.

Kitabın adı, *Les Nuits, les ennuis et les âmes de nos plus notoires contemporaines* [Geceler: En ünlü çağdaşlarımızın sıkıntıları ve ruhları] idi, bunun ardından, daha sivri bir fantezi ve daha incelikli bir ironiyle, vaktiyle, cephe gerisindeki sofralarda Horatius'u manzum olarak Fransızcaya çevirmekle zamanını geçirmiş üç rütbelinin hepsini taklit eden ünlü *A la maniere de...* geldi.

Les nuits et les ennuis... orada zikredilen herkesi eğlendirdi. Çok sayıda makale vardı ve yazar şöhrete kavuştu.

Şehirdeki giyim tarzının da buna bir katkısı olmuştu. Pejmürde giyinirdi, ama Verlaine tarzı bir pejmürdelik değildi bu, ametist yüzüklerle, eşi görülmemiş bastonlarla, heyecan verici ziynet eşyalarıyla bezeli, tek kelimeyle bulvar tarzı bir pejmürdelikti.

La Jeunesse, Paris'teki ilk günlerinden itibaren, benim de gidip onu bulduğum Beaumarchais Bulvarındaki otele yerleşmişti. Savaştan kısa bir süre öncesinde, *Petit Café* ile anonim ortaklığın ona sağladığı gelir, bu otel odasına yığdığı ve tavana ulaşmak üzere olan kasklarını, silahlarını, Napoléon ordusunun terekesini, kitaplarını, bastonlarını, minyatürlerini, madalyalarını, metal paralarını önce Liège Sokağına, daha sonra da Berlin Sokağına taşıyarak evini büyütmesine izin verdi. Bu karmakarışık eşyaların bulunduğu yere girmiş olanlar, eski saatlerle dolup taşan çanağı hatırlarlar.

La Revue Blanche zamanında Ernest La Jeunesse zaman zaman, arkadaşı Alfred Jarry'nin bazen ona tatsız şakalar yaptığı Échaudé Sokağına kadar yolunu uzatırdı.

Daha sonra bir kere, *La Closerie des Lilas*'da Moréas'a eşlik etti.

Kısacası sağ kıyıya, daha doğrusu alışkanlıklarının bulunduğu bulvarlara kapanmış olarak yaşardı.

Bir gün, Tanrı bilir hangi edebi tartışmanın ardından, Oscar Wilde ile samimiyet kurduğu *Kalisaya*'yı terk ederek, tam karşıda bulunan *Bols*'a yerleştiği gün olay olmuştu.

La Jeunesse hâlâ, kendisine ait bir antika deposunun, yani ofisinin bulunduğu *Cardinal*'de görülebiliyordu.

Napolitain'de akşam aperitifi geleneğe dönüşmüştü. La Jeunesse her akşam oradaydı; ölümünün üç gün öncesinde bile.

Aynı zamanda *Vetzel, Tourtel, Grand Café*'ye de gidiyordu, ama daha düzensiz olarak.

Ölmüş edebiyatçıların biyografilerinden ve Académie'den sorumlu olduğu *Journal*'de ilk tiyatro temsilleriyle ilgili yazılar yazardı. Catulle Mendès'in ölümünden sonra burada, tiyatro eleştirisini vekâleten yapmaya başlamıştı.

Le Nuits et les ennuis'den sonra, *L'Imitation de notre maître Napoléon* ile de yine belirli bir başarı kazandı; edebiyatçılar arasında Stendhal tarzı snobizmin geçerli olduğu döneme uyan bir notta ve Maurice Barrès'in moda haline getirdiği bu muammalı ve anarko-zarif biçim içinde, kurnazlık ve üslupta yapaylık, bu kayda değer yazardaki en az çekici şeyler değildir.

İçinde Oscar Wilde'ın toprağa verilişini anlatan dokunaklı bir hikâyenin de bulunduğu *Cinq ans chez le sauvages*'dan da söz edildi. Fakat son kitapları *L'Holocauste*, *Le Boulevard*, *Le Forçat Honoraire* ancak ortalama bir başarı elde edebildiler.

Yeni kuşaklar bu darmadağınık saçlı, gri ceketli, pantalonu tirbüşon gibi burulmuş, yumuşak bir pelüş şapka giyen adamı, bu son bulvar adamını unutmuş görünüyorlar.

Sem'den Rouveyre'e, Capiello da dahil, bütün ressamlar Ernest La Jeunesse figürünü popülerleştirdiler, gerçek bir Parisli siluetti o.

Jean de Tinan ekolünden olan Ernest La Jeunesse'in üslubu yeni uydurulmuş sözcüklere dayanır, bu onun kusurudur; ama heyecanlıdır, bu da üstünlüğüdür. Fakat bu üstünlük yazdığı

sayfalardan bazılarını unutulmaktan kurtarmak için yeterli olacak mıdır? Orası kuşku götürür ve eğer onu hatırlayacaksak, bu her şeyden çok, o son bulvar adamı olduğu içindir.

RIHTIMLAR VE KÜTÜPHANELER

Büyük kütüphanelere mümkün olduğu kadar az giderim. Rıhtımlarda, bu enfes halk kütüphanelerinde dolaşmayı daha çok severim.

Bununla birlikte arada bir Milli Kütüphane ile Mazarine Kütüphanesini ziyaret ettiğim de olur; kütüphane meraklısı tuhaf bir okurla da Las Cases Sokağındaki Sosyal Müzenin kütüphanesinde tanışmıştım.

"Başıboş dolaştığım o şehirlerdeki derin bezginlikleri hatırlıyorum," dedi bana, "biraz dinlenmek, kendimi aile arasında hissetmek için bir kütüphaneye girerdim."

— Onun için çok fazla kütüphane biliyorsunuz.

— Benim yolculuk hatıralarımın büyük bir bölümünü oluştururlar. Paris kütüphanelerindeki uzun konaklamalarımdan söz etmeyeceğim size; hâlâ bilinmeyen hazinelerle dolu, E.F. (Empire Français)* damgalı hokkalarıyla hayran olunası milli kütüphaneden; yeterince okunmayan birinci sınıf romanlar yazan Léon Cahun, André Walckenear, Albert Delacour gibi olağanüstü âlimleri –ki ilk ikisi öldü, üçüncüsü de okuma yazmayla uğraşmaktan ve kütüphanelerden vazgeçmiş görünüyor– tanıdığım

* Fransız İmparatorluğu –ç.n.

Mazarine'den; şiir konusunda dünyadaki en değerli kütüphanelerden biri olan, uzaktaki Arsenal Kütüphanesinden ve nihayet, İskandinavyalılar için çok değerli olan Sainte-Geneviève Kütüphanesinden söz etmeyeceğim.

"Işık söz konusu olduğunda, sanıyorum ki Lyon Kütüphanesi en hoşlarından biridir. Günışığı oraya, Paris'in bütün kütüphanelerinde olduğundan daha iyi nüfuz eder.

"Nice'in küçük kütüphanesinde, Nostradamus'un *Histoire de Provence*'ını zevkle okudum ve müziklerden, alçıdan konfetilerden, karnaval havası taşıyan savaş arabalarından uzakta, Sarrasin'lerin Fraxinet'sinden kaygı duydum.

"Quimper Kütüphanesinde bir denizkabukları koleksiyonu var. Benim de orada olduğum bir gün, iyi giyimli bir bey içeri girdi ve bunları incelemeye başladı. Gayet yüksek bir sesle kütüphane müdürüne 'Bu oyuncakları siz mi boyadınız?' diye sordu. 'Hayır,' diye cevap verdi müdür sakin sakin, 'hayır mösyö, bu denizkabuklarını en enfes renklerle süsleyen doğanın kendisidir.' 'Birbirimizi hiç anlayamayacağız' dedi zarif ziyaretçi, 'yerimi size bırakıyorum.' Ve çekip gitti.

"Oxford'da (hangisi olduğunu hatırlamıyorum) Remy de Gourmont'un *La Physique de l'amour*'u, Ludwig Büchner'in *Force et Matiere*'i dahil, cinsellikle ilgili bütün kitapların yakılmış olduğu bir kütüphane var.

"Iena'daki Üniversite Kütüphanesinde, üniversite senatosunun kararıyla, Henri Heine'nin eserleri halka açık salondan alınarak, ancak özel izinle görülebilecekleri salona yerleştirildi.

"Kassel'de hep, 18. yüzyıl sonlarına doğru buranın müdürlüğünü yapmış olan ve Almanların söylediğine bakılırsa, Wiquefort'u kilise babaları arasına koyarak, kartların üzerine *exeuropeana* gibi, yalnızca Kassel'in Latin dili ve edebiyatı uzmanları için değil, Göttingen ve Gotha'nınkiler için de kabul edilemez görünen galatlar yazarak, kütüphanenin düzenini biraz bozan Luchet markisinin gölgesinin geçtiğini görmeyi umdum. Gotha'nınkiler öyle bir gürültü koparmışlardı ki, Luchet kütüphane yönetimini bırakmak zorunda kalmıştı.

"İsviçre'deki Neuchâtel Kütüphanesi, benim bildiklerim arasında konumu en iyi olan kütüphanedir. Bütün pencereleri göle bakar. Büyüleyici mekân! Okuma salonu çok güzeldir. Ünlü Neuchâtel'lilerin portreleriyle süslenmiştir. Buranın okumak için fazlasıyla sakin olduğunu da eklemek gerek, zira içeride hemen hemen hiçbir zaman kimsecikler yoktur. Müdür, –bu görev geleneksel olarak hep bir ilahiyatçılığa verilir– masasının üzerinde uyur. Bu kütüphanede 17. ve 18. yüzyıllara ait zengin bir Fransızca kitap koleksiyonu bulunur. Birisi bulunup çıkarılması zor bir kitap istediğinde, söz konusu kitabı bizzat aramaya davet edilir. Kütüphane her şeyden önce, Rousseau'nun el yazmalarını büyük bir sarı zarfın içinde muhafaza etmekle övünür ve bu, size surat asmaksızın verilen tek şeydir, öylesine gurur duyulur bundan.

"Saint-Petersburg Kütüphanesinde *Mercure de France* okuma salonuna verilmiyordu; imtiyazlı olanlar, kütüphanecilere ayrılmış alana gidip okurlardı. Orada kayın ağacı kabuğu üzerine yazılmış, hayranlık uyandırıcı Slav el yazmaları gördüm. Kütüphane, sabah saat dokuzdan akşam saat ona kadar açıktı ve okuma salonunda, oraya ısınmak için gelmiş çok sayıda fakir öğrenci olurdu. Gerçek bir devrimci merkezi olmuştu burası. Her okurun pasaportunu göstermek zorunda olduğu sürekli polis baskınları, kütüphanedeki çalışma havasını bozuyordu. Burada, Schopenhauer okuyan on iki yaşında çocuklara rastlanırdı. Artibaçev'in *Sanine*'inin yarattığı etki sayesinde, daha sonra burada, son Fransız sembolistlerinin kitaplarını okuyan zarif hanımlar görülür oldu.

"*Sanine*'in etkisinin bir dönem çok garip sonuçları oldu. On dört ile on yedi yaş arasındaki liseli oğlanlarla kızlar Sanist dernekler kurmuşlardı. Bir restoranın salonunda buluşuyorlardı. Her biri bir parça mum getiriyor ve bu mumlar yakılıyordu. Şarkı söyleniyor, içki içiliyor ve son mum söndüğünde âlem başlıyordu.

"Savaştan kısa bir süre önce, aynı yaştaki gençler arasında acı bir intihar salgını oldu.

"Helsingfors Kütüphanesinde, en son çıkanlar dahil, çok sayıda Fransızca kitap bulunurdu.

"Transsibirya treninde bir vagonda, çiçek saksıları ve sallanan sandalyelerle birlikte, yarısından fazlası Fransızca kitaplardan oluşan, yaklaşık beş yüz ciltlik bir kütüphane bulunurdu. Baba Dumas'nın, George Sand'ın, Willy'nin eserleri olurdu burada.

"Martinik'te, Fort-de-France'ın bir kütüphanesi vardır; yirmi yıl kadar önce, büyük yangının ardından inşa edilmiş sömürge tarzı büyük bir villa... Ben oradayken kütüphanenin müdürü, meşhur *Dernières Cartouches* tablosunda resmedilmiş iyi kalpli bir ihtiyardı. Bu hoş bilgin, kütüphanesine nezaketle kabul eder, kitapları bulmaya kendisi giderdi. Adı Saint-Félix idi ve eğer hâlâ yaşıyorsa, ona uzun bir ömür dilerim.

"Bilgin Edison'un kütüphanesini görme fırsatım oldu. Orada, kendisinin de kişiliklerinden biri olduğu *L'Ève future*'ü görmedim. Belki de Villiers de L'Isle-Adam'ın bu güzel eserinden hâlâ habersizdir. Buna karşılık, Edison'un gözdesi baba Alexandre Dumas romanlarıdır. *Üç Silahşörler, Monte-Cristo Kontu* onun başucu kitaplarıdır.

"New York'taki Carnegie Kütüphanesinde, bazı müdavimlerinin söylediklerine göre her gün arapsabunuyla yıkanan bu devasa ak mermer binada uzun zamanlar geçirdim. Burada kitaplar asansörle getirilir. Her okurun bir numarası vardır ve bir okurun istediği kitap geldiğinde, onun numarasını belirten elektrikli bir lamba yanar. Garın gürültüsü hiç kesilmez. Kitap yaklaşık üç dakikada gelir ve bütün gecikmeler bir zil sesiyle haber verilir. Çalışma salonu devasa boyutlardadır ve tavanda, fresk yerleştirilmesi için yapılmış üç tavan teknesi, halihazırda kurşuni bulutlar içermektedir. Kütüphaneye herkes girebilir. Savaştan önce bütün Almanca kitaplar satın alınmıştı. Buna karşılık Fransızca kitap alımları sınırlı kalmıştı. Yalnızca meşhur Fransız yazarların kitapları satın alınıyordu. Henri de Régnier Académie Française'e seçilince, bütün kitapları getirtilmişti çünkü daha önce kütüphanede tek bir kitabı dahi yoktu. Burada Rachilde'in *Meneur de Louves* adlı kitabının Rusça çevirisi vardır ve katalogda yazarın ismi Rusça olarak, üç soru işaretinin izlediği Latin harflerine çevirisiyle birlikte yer alır. Bu arada kütüphane, on yıldır *Mercure*'e abone-

dir. Hiçbir kontrol olmadığı için ayda ortalama 444 cilt çalınır. En çok çalınan kitaplar popüler romanlardır, bu yüzden bunların makineyle çoğaltılmış nüshalarını verirler. İşçi mahallelerindeki şubelerde teksir makinesiyle elde edilen nüshalar vardır. Bununla birlikte 14. Sokaktaki (Yahudi mahallesi) şubede, zengin bir Yiddişçe kitap koleksiyonu vardır. Sözünü ettiğim büyük çalışma salonu dışında, özel bir müzik salonu, bir Sami edebiyatları salonu, bir teknoloji salonu, bir de ABD patentleri salonu, içinde bir genç kızı parmaklarının ucuyla Marguerite Andoux'nun *Marie-Claire*'ini okurken gördüğüm, körler için bir salon bulunur; ayrıca gazeteler için ve halkın kullanımına açık yazı makineleri için birer salon vardır. Nihayet üst katta bir tablo koleksiyonu vardır.

"İşte benim bildiğim kütüphaneler."

— Ben sizden daha az kütüphane biliyorum, diye cevap verdim. Ve bu kütüphane gezginini kolundan tutarak, başka bir sohbet konusu açmak için kendimi zorladım.

Bir gün rıhtımların üzerinde, Montparnasse'taki binaların idarecisi olan ve boş zamanlarını kitaplara ayıran Ed. Guénoud'ya rastladım. Bana kendisinin yazmış olduğu, eğlenceli bir küçük broşür verdi.

Carlègle tarafından resimlenmiş incecik bir kitaptı bu. Bu meçhul kitapçık daha sonra hiç kuşkusuz, ciddiyetten uzak kataloglar arayan kitapseverler arasında meşhur olacak.

Başlığı şöyle:

ED. C.'NİN KÜTÜPHANESİNDEKİ KİTAPLARIN KATALOĞU, Bu kitaplar *1 Nisanda, Bons-Enfants salonunda satışa sunulacak.*

İşte bu matrak katalogdan alınmış birkaç kalem:

ABEILARD. Eksik, kesik.

ALEXIS (P.). *Bağlanılmayanlar.* Çok lekeli.

ALLAIS (A.). *Manga Şemsiyesi.* Kırmızı basma.

ANGE BÉNIGNE. *Perdi, Bu Kadınların Terzisi.* Notlarıyla.

ARISTOPHANES. *Kurbağalar.* Marais kâğıdı.

AURIAC. *Panayır Tiyatrosu.* Kâğıt çanak.

BALZAC (H. DE). *Hüzünlü Deri.* Ciltli – aynen.

BEAUMONT (A.). *Yakışıklı Albay.* Mükemmel. Birlikte.

BOISGOBEY (F. DE). *Kesik Kafa.* İki parça halinde. Kafası kırpılmış. Tr. R.

BOREL (PETRUS). *Madam Putiphar.* Gizlice satılır.

CARLÈGLE VE GUÉNOUD. *Otomobil 217-U U.* Yakışıklı vatman.

CLARETIE. *Sigara.* Pirinç kâğıdı.

COULON. *Karımın Ölümü.* Yarı kumlu sahtiyan.

COURTELINE. *Ciddi Bir Müşteri.* Nadir, çok aranıyor.

DUBUT DE LAFORÊT. *Bunak.* Çok solmuş.

DUFFERIN (lord). *Kutup Bölgelerinde Yazılmış Mektuplar.* Parlak kâğıt.

DUMAS (A.). *Napoléon.* Büyük bir cilt.

DUMAS OĞUL (A.). *Kadınların Dostu.* Tamamen tükenmiş.

DUMAS OĞUL (A.). *Mösyö Alphonse.* Sırtı yeşil.

FLEURIOT (Z.). *Kuru Bir Meyve.* Académie française tarafından ödüllendirilmiş.

GAIGNET. *Bossuet.* Büyük forma.

GAZIER. *Port-Royal des Champs.* Cildi sade.

GRANDMOUGIN. *Demir kasa.* Anahtarla açılır.

GRAVE (TH. DE). *Karanlık Kişilikli.* Yanlış başlığıyla.

GUIMBAL. *Morfinmanlar.* Çok delikli.

HAUPTMANN. *Dokumacılar.* Tam tuval.

HAVARD (H.) *Amsterdam ve Venedik.* Küçük başkentler.

HERVILLY (E. D'). *Saç Ağrısı.* Güzel bir yüz.

KARR. (A.). *Yabanarıları.* Sivri.

KOCK (P. DE). *Karıları Tarafından Aldatılan Meşhur Adamların Hikâyesi.* Çok boynuzlu.

LA FONTAINE. *Hans Carvel'in Kuzusu.* İndeksi var.

LA FONTAINE. *İki Güvercin.* Büyük forma. *Saatler Kitabı.* 18'lik forma İsa.

MAETERLINCK. *Arıların Hayatı.* Basım dizininde bazı atlamalar.

MAINDRON. *Silahlar.* Çelik üzerine kazınmış.

MATTEY. *Mil Bileti.* Çok nadir.
MAURY (L.). *Abdülaziz.* Ezilmiş Maroken.
MONTBART (G.). *Kavun.* Tr. Doğranmış.
RÉMUSAT (P. DE). *Mösyö Thiers.* Küçük bir cilt.
THIERRY (G.-A.). *Patavatsız Yüzbaşı.* Meşin.
VIGNY. *Beş Mart.* Kafası kesik.
VILMORIN. *Soğanlar.* Pelür kâğıt.
VOLTAIRE. *XIV. Louis'nin Yüzyılı.* Her türde harikulade resimler vs vs.

İşte tuhaf bir bibliyografik eğlence.

Ed. Guénoud'ya daha sonra rıhtımlarda çok kere rastladım. Guénoud kısa bir süre önce öldü; ne zaman enstitü yakınlarında kitapçı tezgâhlarının önünden geçsem, ciddiyetten uzak bibliyografide Rabelais ve Remy de Gourmont'unkiyle rekabet eden ve hava kararmadan önce rıhtımlar boyunca yaptığı gezintiyi asla ihmal etmeyen bu idarecinin tuhaf siluetini görür gibi olurum.

Paris'te yapılabilecek en güzel gezinti değil midir bu? İnsanın zamanı olduğunda bütün bir öğleden sonrasını Orsay Garından Saint-Michel köprüsüne gitmeye ayırmak fazla bir şey değildir. Ve hiç kuşkusuz, dünyada yapılabilecek en güzel ve en hoş gezinti değil midir?

DOUAI SOKAĞINDAKİ MANASTIR

Douai Sokağıyla Clichy meydanının köşesinden, şu anda bir okulun bulunduğu, ayrılmadan önceyse, ilk kitabım *L'Enchanteur pourrissant*'ın basıldığı manastırın olduğu yerden her geçişimde, Paul Birault'yu düşünürüm.

Birault'nun hikâyesi malum. Hayali demagog Hégésippe Simon'un heykelini dikmek için, milletvekillerinden ve özellikle senatörlerden oluşan bir heyet kurmayı başardı. Bu aldatmacanın faili, konunun tatlı ayrıntılarını *L'Eclair*'de ifşa etti ve Voltaire'in kötü bulduğu bir kelimeyi icat edenlerden ve Guadalquivir'de boğulacak olan şu ahmak Poinsinet'yi onca kötülükle alaya alanlardan daha ünlü oldu. Kimseyi aldatmayan Boronali maskaralığının aksine, Paul Birault'nun şakasına, kurban olarak seçilen bütün milletvekilleri inandı. Aralarından hiçbiri, Homeros'tan daha çok şehirde doğmuş bu büyük adamın, "demokrasinin müjdecisi" Hégésippe Simon'un, doğum yerinde bir anıt dikilmesini çabuklaştırmaya yönelik genelgeyi süsleyen, hayali eserlerinden yapılmış alıntıyı okuyunca kahkahayı basmadı.

"Güneş doğduğunda karanlıklar uçup gider." Paul Birault'nun Hégésippe Simon'a atfettiği cümle buydu. Bu cümle, insanların öy-

lesine aç oldukları ve fonograf sayesinde önünde güzel bir gelecek açılan belagatin önemli bir kısmını özetliyor.

Yazışmak suretiyle iş yaptığı için yeni Caillot-Duval olan Paul Birault, gazetelerin kendisini *seçkin meslektaşımız* şeklinde nitelendirdiğini gördü; kendisine bir üstünlük atfettirmek onun elindeydi ve eğer bir gün canı Akademi'ye girmek isteseydi, düşünce adamı niteliğiyle parlamakta hiçbir güçlük çekmeyeceği salonlara devam etmesi yeterli olurdu.

Paul Birault'yu, ilk kitabım *L'Enchanteur pourrisant*'ı (Çürüyen Büyücü) basarak beni onurlandırdığı 1910 yılında tanıdım. Paul Birault o dönemde, Douai Sokağının ucunda, Clichy meydanının köşesinde bulunan bu manastırda bir matbaa kurmuştu. Daha önce benim, meşhur kübist, ünlü akordeon virtuozu, Delaunay ailesinden çok önce kostüm düzelticisi ve mümtaz jig dansçısı (ki sanıyorum resimle ilgili kaygıları 1915'te, insanların en çok dans ettikleri dönemde danstan vazgeçmesine sebep oldu) ressam Georges Braque'ın ilk sergisinin resim kataloğuna yazdığım ilk önsözümü basmıştı. Ressam Kees Van Dongen ile ilişkileri sayesinde Paul Birault, kataloğun ve benim kitabımın yayıncısının olağan matbaacısı olmuştur ve bugün hâlâ öyledir.

Baskıyı eserin resimleyicisi, bildiğim en güzel modern tahta oymalarını yapmış olan dostum André Derain ile birlikte yöneteceğim konusunda anlaşmıştık.

Güneşli bir sabah, yayıncı, André Derain ve ben, Douai Sokağındaki manastıra gittik. Orada Paul Birault'yu bulduk. O zamanlar canlılıktan yoksun, ince ve mustarip hatları olan, ufak tefek bir adamdı. Bana öyle geldi ki, küçük matbaacı konumu onu hiç memnun etmiyordu. Konserlerde söylenen şarkılar yayınlamıştı, bize bunları gösterdi. Kelime oyunlarını seviyordu; onu tekrar görme fırsatım olduğunda, hayalini kurduğu birçok aldatmacanın ayrıntılarını anlattı bana; hatta sanıyorum, bunlardan, şu anda çok iyi hatırlayamadığım ve metroyla ilgili bir tanesini uygulamıştı da. Matbaasıyla uğraşıyordu, fakat zeki ve çalışkan karısı burayla, büyük bir gazetede bir gece işi bulan kocasından daha fazla uğraşmaya başlamakta gecikmedi.

Bana, Paul Birault'nun mahremiyetine girme ve evinde yemek yeme şerefini de verdi. Beni gerçekten iyi misafir ettiğini de söylemem gerekir. Şunu fark ettim ki, yemek yemesini bilenler arasından kolay kolay ahmak çıkmaz. *L'Enchanteur pourrissant* Paul Birault'nun özeni sayesinde gayet güzel yüz dört nüsha basıldı.

Bu kitap bugün ün kazanmış sayılır, kitabı süsleyen basma resimlerin çoğu, bütün dünyanın sanat dergilerinde yeniden basıldı. Sanıyorum Paul Birault'nun baskısı, çağdaş Fransız matbaacılığının ürünleri arasında, dışarıya hiçbir şey borçlu olmaksızın yabancı matbaacılık üzerinde etkili olmuş tek örnektir. André Derain tarafından çizilmiş Saint-Jacques kabuğunun damga vurduğu, bu yüz dört küçük dörtlük forma, Fransa'da bütün gözlerin Almanya, İngiltere, Belçika ve Hollanda matbaacılığına hayranlıkla çevrildiği bir dönemde, Fransa matbaacılığının şanını kurtardı. Burada henüz hiç kimse bundan söz etmedi ve benim dahi bundan söz etmem için, matbaacının matrak biri olarak meşhur olması gerekti.

Gerçek bir zekâ olan Paul Birault'nun hiç kendini beğenmişliği yoktu. Eminim ki şöhrete ulaştıktan sonra alçakgönüllülüğünde hiçbir değişiklik olmamıştı ve onu ağırlamış olan *Club des Cent* gurmeleri, karşılarında, kendileri kadar yemekten içmekten anlayan ve hiçbir gurur belirtisi taşımayan birini bulmuşlardı.

L'Enchanteur pourrissant'ın basımından sonra ve "Demokrasinin Müjdecisi"ni icadından önce, Paul Birault ile tekrar karşılaşma fırsatım oldu; daha o zamandan, önemli kişilerle ilişkileri olan bir gazeteciydi. *Paris-Journal*'de havacılık bölümüyle ilgileniyordu, *La France*'da dedikodu sütunu şefi, *L'Opinion*'da ise haber şefiydi, *L'Éclair*'e katkıda bulunuyordu ve Max Jacob'un da kitaplarının basıldığı matbaasıyla ilgilenmeyi bir kenara bırakmıyordu.

Paul Birault sonuna kadar, yıkıldığı ana kadar Douai Sokağındaki manastırda kaldı. Kurnaz adam, sanıyorum kendisini attırdı ve önce manastır yıkıldı. Ufak tefek karısı ve çocuğu, hâlâ her akşam yemek odası olarak kullandıkları hücrede toplandıklarında, uzun süre boyunca buraya tırmanan zenci dansçılar,

çoktan davullar eşliğinde danslarına başlamış olurlardı.

Gazeteciler dünyasında matrak biri olarak meşhur olan Paul Birault, yeni edebiyat ve genç ressamların arasında matbaacı olarak tanınmaya devam etti.

Douai Sokağından ayrılmadan yerleştiği Tardieu Sokağındaki küçük matbaada, Pierre Reverdy'nin, Philippe Soupault'nun ilk incecik kitapları basıldı ve benim *Calligrammes* adlı kitabımdan bazı biçimsel şiirleri dizildi. Paul Birault tarafından basılmış kitaplar, kitapseverlerin kütüphanelerinde kalacaktır.

Savaş boyunca, *Bulletin des Armées de la République* çalışanları arasında en nüktedanı oydu. 1918'de, *Bertha*'larla* *Gotha*'ların uğursuz gürültüler çıkardıkları sırada öldü.

* Bertha, Almanya'nın I. Dünya Savaşında kullandığı uzun menzilli top.

MICHEL PONS LOKANTASI

Savaştan kısa bir süre önce, akademik bir seçimde Maurice Barrès'in oyunu alan lokantacı-şair Michel Pons ile karşılaştığımda, lokantasını ziyaret etmem için beni davet etmişti. Bu karşılaşmadan birkaç gün sonra, öğleden sonra saat beşe doğru, Moulins Sokağına, Michel Pons Lokantasına geldim.

Beyaz saçlı ve sevimli yüzlü bir kadın, patronun birinci katta olduğunu söyledi, küçük bir sarmal merdivenle yukarı çıktım.

Burada, basık bir salonda Michel Pons, arkadaşı kunduracı-filozof André Gayet eşliğinde, bir gaz lambasının ışığında, son manzum kitabı *Les Chants d'un déraciné* ile ilgili gazete kupürlerini yapıştırıyordu.

Michel Pons, olgunluk çağında, esmer, fazla iri yarı olmayan ama omuzları geniş ve sağlam yapılı bir adamdır. Kolay heyecanlanır ve anlattıklarına bir yandan el kol hareketleriyle de eşlik ederek daha doğal güler.

Kunduracı-filozof arkadaşı, onunla çarpıcı bir tezat oluşturur. Çok uzun boylu ve çok zayıftır, bu da ona, beyaz saçlarına rağmen çok genç bir hava verir. Yüzü huzur doludur. Belirgin bir şaşılık, bakışlarına uzak ve esrarengiz bir anlam verir. Nadiren ve hep aklıselimle konuşur, dinlediğindeyse, duyduğu şeyin değe-

rini tarttığını anlar insan, bununla birlikte muhatabını iyi niyetle yargılamak için kendini zorlar. Çok temiz olan kıyafetleri bir zanaatkârın kıyafetleridir, fakat boyu ve duruşu onlara gerçek bir zerafet verir. Bana görür görmez arkadaşlarımdan birini, ona çok benzeyen en eski dostum René Dalize'i hatırlattı.

Karşılıklı takdimlerin ardından, iki meslektaşımla birlikte, Michel Pons'un biraz önce yapıştırmış olduğu kupürleri inceledim. Sonra, daha önceden topladıklarını gördüm, sayıları çok fazlaydı.

Hiçbir şey, entelektüel kaygıları olan bir meslek erbabı kadar merakı kamçılamaz. Michel Pons'da şair ve lokantacı özelliklerinin bir araya gelmiş olması Avustralya'yı bile şaşırtmıştır. Onunla Edmond Rostand ile yapıldığından daha sık söyleşi yapılmıştır ve fotoğrafı neredeyse, büyük bir aktrisinki kadar sık yayınlanmıştır.

Zaten Michel Pons ve André Gayet'nin reklama büyük önem verdiklerini, adlarının etrafında oluşabilecek reklamla büyük bir dikkatle ilgilendiklerini gördüm.

"Insan, yazdıklarıyla insanlara hizmet ettiğine inanıyorsa," dedi bana kunduracı-filozof, "onları çekebilecek hiçbir aracı ihmal etmemek meşru değil midir?"

Daha sonra, bana Parmak Çocuk'un en büyük kardeşini hatırlatan, çok uyanık ve çok hoş bir yüzü olan, uzun boylu, kızıl saçlı biri geldi ve André Gayet'nin boynuna atlayarak onu iki yanağından öptü. Onun pastacı çırağı olan oğluydu bu.

"Aşçı olmak istiyor," dedi filozof, "ben de öncelikle pastacılığı öğrenmesi gerektiğini düşündüm. Aşçı çevreleriyle ilişkilerim var, eğer *Careme* ya da *Escoffier*'ye rakip büyük bir aşçı olursa kesinlikle özenilesi bir kaderi olacak."

Böylece gördüm ki, bu iyi yürekli ve gayet akıllı adam, oğlunu kendi koşullarının dışına itmek yerine, ona aynı koşullar içinde önemli bir konum edinmenin yolunu açmak istiyordu.

Michel Pons'a gelince, kendi yeni kitabının kaderini unutarak, arkadaşına *La Théorie du succès* kitabından şu ya da şu faydalı kişiye verip vermediğini soruyordu. Yapılması gereken giri-

şimler hakkında hâlâ tavsiyelerde bulunuyordu ve öğrendim ki, bu kitabın yayınıyla kişisel olarak ilgilendikten sonra, kitap lehine, hakkında övücü yazılar yazmak gibi, bizzat birçok girişimde bulunmuş.

Koltuğumun altında *Les Chants d'un déraciné* ile bu iki arkadaştan ayrıldıktan sonra *La Théorie du succès*'yi açtım ve Mistral'ın söylediği kır şarkısını mırıldanmaya başladım:

Nimes çeşmesinde,
Ayakkabılarını yaparken
Bütün gün şarkı söyleyen
Bir kundura tamircisi var.
Ve hep şarkı söylüyorsa eğer
Bizim için söylemiyor
Kendi yanında duran
Arkadaşı için söylüyor.

Savaştan beri Maurice Barrès'in arkadaşıyla hep selamlaştım. Michel Pons biraz yaşlandı, fakat şiiri ve iyi burjuva mutfağını hâlâ seviyor. Lokantası iyi iş yapıyor ve orada hâlâ terzi çırakları arasında şairlere ve gazetecilere rastlanıyor.

MEÇHUL BİR NAPOLÉON MÜZESİ

Eğer Poissy Sokağından geçecek olursanız, 14 numaranın önünde durun ve orada bulunan küçük Napoléon müzesini gezmeye çalışın.

Savaştan önce, bu müzenin Journal du Musée adında bir yayın organı vardı.

Fransa'da ve hatta bütün dünyada Journal du Musée'den daha ilginç bir gazete çıkmış mıdır bilmem. Ayda iki kere, her ayın 1'i ve 15'inde çıkar. Yönetim yeri: Poissy Sokağı No: 14. Abone ücreti: Yıllık 3 fr. Teksircide mor renkte basılır, üçer sütunluk iki sayfa şeklinde çıkardı. Bu tek yapraklık gazete, on yaşında bir çocuk tarafından, yine kendisinin aynı adreste kurmuş olduğu, Napoléon'a has küçük müzeye reklam organı olarak hizmet etmesi için yayınlanırdı.

Bu Napoléon müzesi pek bilinmez. İçinde, bu yumurcak tarafından toplanmış ilginç ve değerli eşyalar vardır. Bu çocuğun girişiminin cazibesine kapılan kitapçılar, antikacılar ve konunun meraklıları, bağışlarıyla bu beklenmedik müzenin zenginliklerini artırırlar. Bana söylendiğine göre abonelerin sayısı epeyce fazlaymış ve gazete genellikle çok düzenli olarak çıkarmış. Satış fiyatıysa on santimdi.

Elimde bu tuhaf gazetenin bir sayısı var. Başmakale olarak, G. Ducoudray tarafından kaleme alınmış *Napoléon'un Hayatı*'nın devamı, bir buçuk sütuna yayılmış bulunuyor. Bunun ardından gelen *Müze* başlığı altında önemli bilgiler yer alıyor.

"Müze yeniden açıldı. Kimse tanıyamayacak. Büyük değişiklikler yapıldı. Aralarında Mösyö Thiébaut ve Mösyö Mattei'nin bağışlarının da bulunduğu çok sayıda bağış müzeyi zenginleştirdi."

Alphonse Daudet'nin tefrika edilen bir hikâyesi, *Journal du Musée*'ye edebi bir canlılık katıyor. Kalan yerlerse nükte ve eğlenceye ayrılmış. İşte birkaç bilmece:

Spekülatörler hangi kafeye gider?
Temiz insanlar hangi kafeye gider?
Saatçiler hangi kafeye gider?
Kim ırmaktan ıslanmadan geçer?
Kare şeklinde bir böreğin kaç kenarı vardır?

İşte bir hiciv:

Mösyö Binet servet içinde olduğu halde,
Bugün herkesin tattığı rahata, refaha sahip değil.
Bana gelince, Binet'nin kolay sahip oldukları bende olsaydı,
Rahatım çok daha yerinde olurdu muhakkak.

Bunu yazanın on yaşındaki çocuk olduğunu sanmıyorum. Her ne olursa olsun, *Journal du Musée*'ye, çağdaş erdemlilikten açıkça uzaklaşan neşeli bir özellik veriyordu. Son sütunda, *Önceki sayıdaki soruların cevapları* yer alıyor, bunu da *Bilmecenin Cevabı* izliyordu: "Kendine yardım edene Tanrı da yardım eder." Bu bilmeceyi yalnızca üç kişi bilmişti: Mösyö Grund, Henri Guerard ve Mösyö Mattei.

Son bir duyuruysa şunu haber veriyor: "Baskı esnasında meydana gelen bir kazadan dolayı bu sayı 15 günlük bir gecikmeyle çıkmıştır. Okurlarımızdan özür dileriz."

Bir idareci adının, bir matbaa adının basılarak yasal hale getirilmediği bu küçük gazetenin başlıca tuhaflıklarından biri –yö-

neticisi ve yazı işleri müdürünün yaşını bildiriyor–, bizim için olduğu gibi onun için de seneler akıp geçerken, yok olup gitmeye yazgılı.

Gazete çıkarmakla eğlenen başka çocuklar da tanıdım. Ama bunlar, okulda elden ele geçirilen, tek nüshalık el yazması gazetelerdi hep. Bu risalelerden özellikle, çeşitli renklerde –siyah, mor, yeşil, mavi, sarı, kırmızı– mürekkeplerle yazılmış olan bir tanesini hatırlıyorum. Haftada bir çıkması gerekiyordu ve abone ücreti şu türden şeylerle ödeniyordu: meyankökü, ham şeker, hindistancevizi kutusu vs; ama ikinci sayı hiçbir zaman çıkmadı.

Şimdi neredeyse genç kız olan küçük bir kız, on yaşındayken, yedi yaşındaki bir oğlanla gazete çıkarmak amacıyla bir araya gelmişti. Abone ücretlerinden topladığı otuz frangın beş frangını küçük oğlana veriyor, geriye kalanıyla da çikolata alıyordu. Umutlarının erken gelen başarısı, onun faaliyet ihtiyacını fazlasıyla tatmin etmişti; aynen bu şekilde, vaktinden önce gelen başarı neredeyse her zaman, kim olursa olsun, bir şair, bir sanatçı için düşüş sebebidir.

MÖSYÖ VOLLARD'IN MAHZENİ

Savaştan önce bulvar yakınlarında, Laffitte Sokağı 8 numarada, çağdaş ressamların tablolarının yığılı olduğu ve her tarafta tozun hüküm sürdüğü, hakiki bir keşmekeş dükkânı vardı.

Savaştan beri bu dükkân kapalı. Kuşkusuz Mösyö Voullard, kendini yazarlık hevesine ve tanıdığı ressamlarla yazarlar hakkındaki hatıralarını yazmaya kendini tümüyle adayabilmek için ticaretten vazgeçmişti. Hatıralarında, 1900-1908 arasında meşhur olan mahzeninden de söz etmeyi unutmayacaktır; bu dönemde bana, "Laffitte Sokağı mahzeni"nde yemek yemekten vazgeçtiğini açıklamıştı, mahzen çok rutubetli hale gelmişti.

Herkes bu meşhur yeraltı yapısından söz edildiğini duymuştur. Öğlen ya da akşam yemeği için oraya davet edilmek, kibar topluma dahil olduğunuzun bir işaretiydi. Ben de bu yemeklerden birkaçında bulundum. Karo döşeli, duvarları bembeyaz olan mahzen, küçük bir keşiş yemekhanesine benziyordu.

Buranın yemekleri basit fakat lezzetliydi. Kolonilerde hâlâ rağbet edilen eski Fransız mutfağının usullerine göre, uzun süre kısık ateşte pişirilir, egzotik çeşnilerle sunulurdu. Bu yeraltı *agape*'larının* başlıca davetlileri arasında her şeyden önce çok sayı-

* Eski Hıristiyanların kilisedeki toplu yemekleri

da güzel kadın, sonra, şairler prensi Léon Dierx, ressamlar prensi Mösyö Forrain; Alfred Jarry, Odilon Redon, Maurice Denis, Maurice De Vlaminck, José-Maria Sert, Vuillard, Bonnard, K.X. Roussel, Aristide Maillol, Picasso, Emile Bernard, Derain, Marius-Ary Leblond, Claude Terrasse vs, vs sayılabilir.

Bonnard mahzenin bir tablosunu yapmıştı ve hatırladığım kadarıyla, Odilon Redon da bu tabloda yer alıyordu.

Léon Dierx bu yemeklerin hemen hemen hepsinde bulunurdu. Onu daha iyi tanıma imkânını orada edindim. Gözleri çoktan zayıflamıştı. Onu sokakta ya da onca sakin bir heybetle başkanlık ettiği şiir törenlerinde görmüş olanlar, yaşlı şairin keyifli hali hakkında fikir sahibi değildir.

Neşesi ancak kendi dizeleri okunduğunda azalırdı ve hemen her zaman, aniden ayağa kalkarak karşısına geçip onun şiirlerinden birini okuyan bir genç bulunurdu.

Bir akşam, Madam Berthe Raynold onun bir şiirini okumuştu ve o kadar iyi okumuştu ki, şairler prensi buna sinirlenmemişti. Fakat işte davetlilerden biri, üstelik Paris'i ve döneminin şiirini avucunun içi gibi bildiğini iddia eden biri çıkıp, yüksek sesle "Bu Lamartine'den mi yoksa Victor Hugo'dan mı?" diye sordu. Dierx'in yeniden gülmeye karar vermesi için Vollard'ın, Zanzibar'ın doğasıyla ilgili yirmi hikâye anlatması gerekti.

Léon Dierx, hoş bir dille, bakanlık yaptığı döneme ait hikâyeler anlatırdı. Bakanlıkta işini şiir düşünerek yaparmış. Bir keresinde, ilçe kaymakamlığının arşivcisine yazı yazması gerektiğinde, "Sayın Arşivist" yerine "Sayın Anarşist" yazmış, bu da kaymakamlıkta büyük bir skandala sebep olmuş.

Léon Dierx'in en sevdiği ressamlar, Corot, Monticelli ve Forain'di.

Mösyö Vollard'ın mahzeninden çıktığımız bir gece, Şairler Prensi beni Batignolles'daki evine davet etti ve çok nazik davrandı.

Duvarlarda, Monticelli'nin Dekameron'ları Forain'in krokileriyle yan yana duruyordu ve aristokratik edebiyat cumhuriyeti-

nin bu neredeyse kör prensine tuhaf ve lirik bir koro oluştumak üzere, birinin eski ve alacalı kişilikleri, diğerinin modern ve zarif siluetlerine karışıyor gibiydi.

Bir Parnas ozanı olarak, bütün ekollerin (şiir ülkesinde partiler böyle adlandırılır) şairlerine karşı hoşgörüsü vardı.

"Bütün teoriler iyi olabilir," derdi "ama yalnızca eserler önem taşır."

Çağdaş edebiyat hakkında temkinli konuşurdu, fakat Moréas'ın adını ağzına alacak olursa sesi kabarır ve seçimini belirleyen gizli bir tercih olduğu hissedilirdi – bir hükümdarın seçmesi mümkünse tabii.

Bana şunları da söyledi:

"Nesir ve bilim çağı olan çağımız, en lirik şairleri tanıdı. Onların hayatları, maceraları, bizim zamanımızın tarihinin en garip kısmını oluşturur.

"Gerard de Nerval varoluşun sefaletinden kurtulmak için kendini öldürdü ve ölümünün etrafındaki esrar henüz açıklanabilmiş değil.

"Baudelaire, biyografiara ve mektup editörlerine rağmen hayatını o kadar az bildiğimiz bu Baudelaire çıldırmış olarak öldü. Onun kötülüklerinden ve metreslerinden söz edilmedi mi? Şimdi eminiz ki Nadar, Hatıralar'ında Baudelaire'i bakir ölmüş göstermeyi kendi kendine iş edinmiştir.

"Şu anda bile birinci sınıf bir şair, çılgın bir şair dünyayı başıboş dolaşıyor... Germain Nouveau bir gün, resim öğretmenliği yaptığı liseden ayrıldı ve Aziz Benoît Labre örneğini izlemek için dilenci oldu. Daha sonra İtalya'ya gitti, orada resim yapıyor ve tablolarını satarak yaşıyordu. Şimdiyse hac yollarını izliyor, Brüksel'e, Lourdes'a, Afrika'ya gittiğini öğrendim. Çılgın –bu kadarı da fazla– Germain Nouveau kendi durumunun bilincinde. Bu mistik, bir çılgın ve lirik *Poverello* olarak adlandırılmak istemiyor, kendisi için yalnızca Bunak kelimesinin kullanılmasını istiyor.

"Arkadaşlar onun bazı şiirlerini yayınladılar, ama adını reddettiği için bu kitabın üzerine yalnızca, sanki bir dinin adı gibi,

şu mistik ifade koyuldu: P.N. Humilis.* Fakat eğer haberi olsaydı, alçakgönüllülüğü bu yayından rahatsız olurdu."

Léon Dierx lületaşı piposunu yeniden yaktı. Uzun, ak saçlı, güzel başını sallayarak itiraz etti.

"Germain Nouveau hâlâ resim yapabilir," dedi, "ben artık yapamıyorum. Görme yeteneğim öylesine azaldı ki, neredeyse kör oldum. Bana gönderilen kitapları okuyamıyorum artık. Eskiden, resim yapmakla yeniden hayat bulurdum. Ve bir manzara ressamının hayatından daha mutlu bir şey düşünemiyorum..."

Adalardan gelen bu prens, yerini başka bir şairler prensine, bizden biraz büyük olan Paul Fort'a bıraktı.

Grand Almanach Illustré† Laffitte Sokağındaki mahzende oluşturuldu. Metnin Alfred Jarry'ye, illüstrasyonların Bonnard'a, müziğinse Claude Terrasse'a ait olduğunu herkes biliyor. Şarkıya gelince, o da Ambroise Vollard'ın. Herkes bunu biliyor ama hiç kimse, *Grand Almanach Illustré*'nin yazar ya da yayıncı adı olmaksızın yayınlandığını fark etmemiş gibi görünüyor.

Jarry, bu Rabelais'ye yakışır eseri oluşturan hemen hemen her şeyi hayal ettiği akşam, yemekten sonra bir kavanoz turşu isteyip, içindekileri açgözlülükle yiyerek kendisini tanımayanları afallatmıştı.

Birçok eski konuk, Paris'in bu kendine özgü köşesini, bulvarların yakınında, içinde büyük bir huzurun hissedildiği ve duvarlarında tek bir tablo bile olmayan bu mahzenin beyaz kemerli tavanını özleyecektir.

* *Humilis*, Latince alçakgönüllü demektir. –ç.n.

† Resimli Büyük Almanak. –ç.n.

Pitoresk Çağdaşlar

RAOUL PONCHON

Olabilecek en modern, en az kararsız, ancak birkaç yüzyıl geriye gidildiğinde kendisiyle karşılaştırılabilecek kadar özgün bir yeteneğin bana ilham ettiği hayranlığa rağmen, Raoul Ponchon'un bu notları okuduğunda bana kızmasından çok korkuyorum. Malum, çabuk öfkelenir. *Bacchus'çü* şairlerimizin sonuncusu ve en iyi şairlerimizden biri olan Ponchon'un şarhoşluğu kötüdür. Fakat hata şarapta ya da daha çok, birkaç yıldır ona acı çektiren şu yeni hastalıklarda. Zavallı Fransız bağları, armalarını Amerika'da yeniden yaldızlatan sefalet içindeki aristokratlara benziyorlar! Bu tuhaf mizaç, arkadaşlarının söylediklerine bakılırsa aslında çok pasaklı bir adam olan Raoul Ponchon'a Amerika'dan geldi. Bununla birlikte, yabancı ülkelere başka hiçbir şey borçlu değildir ve lirik bir gazetecinin bu küçük mucizesi, yeteneğinde hiçbir yabancı edebiyatın dolaysız izi görülmeyen bir yazarın, bir şairin varlığının belki de tek örneğidir. Diğer meziyetleri, serbest tarzı, içten gelen sanatı bir yana, onu özellikle ilginç kılan budur; hele de aman Tanrım, hiçbir öneme sahip olmamak amacıyla, hayatını küçük bir şair olarak kalmak için kendi kendine şiddet uygulamakla geçirdiği bilindiğinde. Günümüzde az rastlanır bir kibir bu ve bu kibre sahip olmak için çok çok yete-

nekli olmak ve de içmek gerekir. Şimdi pek içilmiyor. Belki de bu iyi değildir. Sarhoşluk sarhoşluktur; içkiden ileri gelir ve şiiri meydana getirir.

Hatta bir keresinde, neredeyse şairin ölümüne sebep oluyordu. 1879-1880 kışında geçmişti bu olay. O dönemde Raoul Ponchon, yalnızca akademisyen kıyafetiyle ve başında hasırdan bir bahçıvan şapkasıyla dışarı çıkardı. Bir akşam çok kar yağıyordu, taşıtlar, arabalar işlemiyordu. Raoul Ponchon, *Five o'clock absinthe** dediği şeyi, sarih ve lirik bir şekilde tasvir ettiği bu ağır işlemi, birçok kereler tekrarlayarak fazlasıyla uzatmıştı:

Absent güzel buzlu su ister her şeyden önce,
Tanrılar şahidimdir...

.....

Ilık su gerekmez: Jüpiter mahkûm eder.
Peki sen ne dersin?
Eşek sidiği içmekle aynı şeydir bana kalırsa
Ya da lavman suyuyla.

.....

Ve bir Hannover'li gibi gelmeyin üzerime,
Zavallı sürahinizle
Korkutmak için beni
Onu boğmak istediğinizi sanır absent

İlk yudumla neşenizi bulun her zaman...
Orada... Orada..., usulcacık.
Onun çırpındığını, titreştiğini göreceksiniz,
Saf bir gülümseyişle.

Saat dokuza doğru, bu sallanış ve yalpaların, Ümit Burnu'nu zar zor dolaşan bir karavela havası verdiği Raoul Ponchon, Odéon'un önüne geldi. Gösteri sonrasında ona randevu vermiş olan tanıdığı birkaç aktörü görmek için yukarı, odalarına çıktı. Daha sonra bir süre salonda kaldı. Vasat bir başarı elde edebilmiş bir oyun

* Beş içkisi

oynanıyordu ve bir düzine kadar seyirci vardı. Raoul Ponchon ikinci perdede kalkıp gitti. Temsilden sonra aktörler, Ponchon'un onları bekleyeceği biracıya giderken Odéon'un önünden geçtiler; her şey kalın bir kar tabakasıyla örtülüydü ve aralarından biri, sanıyorum adı François idi, ayağına takılan bir kabarıklığı fark etmedi. Sonra bu kabarıklığın, tamamıyla karla kaplanmış bir insan vücudu olduğunu gördüler. Grand-Saint-Gothard d'Odéonie'den ayrılmış olan, lapa lapa karların kefenlediği bu yolcu Raoul Ponchon idi. Onu hızla bir kafeye taşıdılar. Yarı yarıya ölmüştü ama alkolle ovula ovula geri döndü. İşte o günden itibaren, Verlaine'in şiirler düzdüğü gür saçları dökülmeye başladı:

Saçlarınız vardı dehşetengiz
Bense çekmekteyim ümitsiz
On beş yıl var ki keliz
Kızıl sakalımızla ateşliyiz

Az görüşürlerdi ama birbirlerini tanır, takdir ederlerdi ve Ponchon, Verlaine'in hatırasına öyle derin bir saygı duyuyordu ki, bu ahenkli ismi telaffuz ettiğinde bakışları buğulanırdı.

Raoul Ponchon'un dostluğu harikulade bir çiçektir. Bu çiçeği yetiştirenler, sevildiğinden emin olmanın ne olduğunu hissederler. Başka insanlardan, hastalık hastası Bouilly gibi kederle değil, Alceste gibi öfkeyle uzaklaşır. Arkadaşlarımla ben, birkaç yıl önce küçük bir dergide Ponchon için *Légion d'honneur* nişanı talep etmek istiyorduk. Yanılmışız: Tarım liyakatinin yeşil kordelası onun münzeviliğine daha çok yakışırdı.

Ben Raoul Ponchon'la tek bir kere karşılaştım; Mösyö Rostand ile arasındaki çarpıcı benzerlikten gurur duyan, bir Breton şair arkadaşı tarafından ona takdim edilmiştim. Ponchon beni büyük bir lütûfkârlıkla karşılamıştı. Bana Verlaine'den söz etti ve çok iyi anlaştık. Sonra, benim çok sevdiğim, fakat o sıralar kendisine çok haksızlık edilen büyük bir şairin, Henri de Régnier'nin adını anma fırsatı buldum. Bu ismi duyunca Raoul Ponchon sınırsız bir öfkeye kapıldı. Üzerime atılmak istiyor, bir yandan da bağırıyordu: "Bu Mösyö Régnier de nedir?" Onu tuttular, öfkeden titriyor-

du ve bardağını kırdı. Arkadaşları, onun beni kesinlikle sevimli bulmadığını söyleyerek hızla alıp götürdüler. Gelecekle ilgili sezgisinden çok zevkine zarar veren bu olayı, geçenlerde bir akademik seçimde hatırladı.

Henri De Régnier ve Jean Richepin aynı koltuk için adaydılar. Richepin kazandı.

Raoul Ponchon, Enstitü'nün koridorlarında seçim sonuçlarını beklerken, Immortalité [Ölümsüzlük] sarayını yine hakaretamiz sorusunun yankılarıyla inletiyordu: "Bu Mösyö Régnier de nedir?"

Sonra, tek başına çıkıp gitti ve rıhtımlar boyunca, Verlaine'in çok doğru bir değerlendirmeyle onu olağanüstü bir usta olarak adlandırmasına sebep olan şu kafiyeli vakayinamelerinden birini düşünerek yürüdü. Kitapçı tezgâhlarının önünde durup, kafiye arayarak kitap sayfalarını karıştırdı. Daha sonra Saint-Michel Bulvarına girdi ve absentini içeceği *Soufflet*'ye oturdu. İçkisini yuvarladıktan sonra, Sorbonne yakınlarında bulunan *Grands Hommes* otelindeki odasına gitti. Eski bir valizden demode kesimli, kendisi için çok bol ve işlemeleri donuklaşmış yeşil bir elbise çıkardı. Bu elbiseyi giydi, başına da eski bir bahçıvan şapkası geçirdi. Sonra bir dolaptan, tozlu, küçük şişeler çıkardı. Ve bütün gece, çok az kişinin bildiği yayınlanmamış el yazmalarını yeniden okuyarak içti. Söylendiğine göre bu el yazmaları, haklarında kimsenin fikir sahibi olmadığı, Akademi'nin her gün öldürülen ve yüzülmüş derisinden kullanışsız bir elbise elde edilen bir canavar olduğu dönemde yazılmış şaheserler barındırıyordu.

ALFRED JARRY ATEŞİ

Alfred Jarry'yi ilk görüşüm, *La Plume* akşamlarından birindedir; hep söylendiği gibi, ikinciler hiçbir zaman ilklerin yerini tutmaz. Soleil d'or kafesinin ismi değişmişti, artık buranın adı Départ [yola çıkış] kafesiydi. Hiç kuşku yok ki bu melankolik isim toplantıların ve belki de *La Plume*'ün sonunu hızlandırdı. Birbirimizden epey uzağa gitmemizi çabuklaştıran bir yolculuk daveti!.. Ama yine de, Saint-Michel meydanında, yeraltında güzel akşamlar ve az sayıda insanın birbirine bağlandığı dostluklar oldu.

Söz konusu gece, Alfred Jarry bana bir ırmağın kişileşmiş hali gibi göründü, ıslak giysiler içinde, sakalsız, genç bir ırmak. Aşağı doğru sarkan küçük bıyığı, etekleri sallanan redingotu, gevşek gömleği, bisikletçi ayakkabıları, bütün bunlarda yumuşak, süngersi bir şey vardı; yarı-tanrı hâlâ nemliydi, kısa bir süre önce dalgalarının aktığı yatağından aceleyle yıkanıp çıkmış gibiydi.

*Stout** içerken aramızda bir sempati doğdu. *Orde* ve *arde* ile biten metalik kafiyeli mısralar sıraladı. Sonra, Cazals'ın yeni bir şarkısını duyunca, René Puaux, Charles Doury, Robert Scheffer

* Esmer İngiliz birası. –ç.n.

ve saçları dağılmakta olan iki kadının birbirine karıştığı çılgın bir *cake-walk**a giriştik.

Neredeyse bütün geceyi Alfred Jarry ile birlikte Saint-Germain Bulvarını arşınlamakla geçirdim, armalardan, dinî sapkınlıklardan, dize kurma tekniğinden konuştuk. Bana, yılın büyük bir bölümünde aralarında yaşadığı denizcilerden, ilk defa *Übü*'yü oynattığı kuklalardan söz etti. Alfred Jarry'nin sesi net, ciddi, hızlı ve bazen de tumturaklıydı. Gülmek için aniden konuşmayı kesiyor ve birdenbire yeniden ciddileşiyordu. Alnı devamlı kımıldıyordu, ama genellikle görüldüğü gibi dikine değil, enine. Sabah saat dörde doğru adamın biri yanımıza yaklaşıp Plaisance yolunu sordu. Jarry çevik bir hareketle bir tabanca çıkardı, yoldan geçen adama altı adım geri çekilmesini emretti ve istediği bilgiyi verdi. Daha sonra ayrıldık, Jarry, kendisini görmeye gelmem için beni davet ettiği Cassette Sokağındaki *grande chamblerie*'sine geri döndü.

— Mösyö Alfred Jarry?

— Üç buçukuncu katta.

Kapıcının bu cevabı afallatmıştı beni. Gerçekten de üç buçuğuncu katta oturan Alfred Jarry'nin evine çıktım. Tavan yüksekliklerı ev sahibine çok fazla görünmüş olacak ki, katları ikiye böldürmüştü. Hâlâ yerinde duran bu ev böylelikle on beş katlı olmuştu, fakat sonuçta mahallenin diğer evlerinden daha yüksek olmadığından, ancak bir gökdelen ufaltması durumundaydı.

Zaten Alfred Jarry'nin barınağında ufaltmadan bol bir şey yoktu. Kiracının rahatça ayakta durabildiği, buna karşılık, daha uzun boylu olan benim eğilmek zorunda kaldığım bu üç buçukuncu, ancak bir kat ufaltmasıydı. Yatak, bir yatak ufaltmasıydı yani kötü bir döşekten ibaretti; Jarry bana alçak yatakların moda olduğunu söyledi. Yazı masası bir masa ufaltmasıydı, çünkü Jarry, yüzükoyun uzanarak döşemenin üzerinde yazıyordu. Mobilya yalnızca yataktan oluşan bir mobilya ufaltmasıydı. Duvarda bir tablo ufaltması asılıydı. Jarry'nin, büyük bölümünü yakmış

* Kökeni zencilerin bambula dansına dayanan ve 1902'de Amerika'dan Avrupa'ya yayılan bir dans. –ç.n.

olduğu bir portresiydi bu, onu daha önce gördüğüm bir taşbaskıdaki Balzac'a benzer gösterecek şekilde kafası kurtulmuştu yalnızca. Kitaplık ancak bir kitaplık ufaltmasıydı, hatta o kadar bile değil. Rabelais'nin popüler bir baskısından ve *Bibliothèque Rose*'un birkaç ciltdinden ibaretti. Şöminenin üzerinde kocaman bir taş fallus dikiliyordu, Jarry'ye Félicien Rops'un bağışı olan bu Japon işi, doğadakinden çok daha büyük olan bu yekpare egzotik taş, üç buçukuncu kata çıkarken nefes nefese kalmış ve bu mobilyasız *grande chamblerie*'de ne yapacağını şaşırmış bir edebiyatçı hanımı korkuttuğu günden bu yana, mor bir kadife kılıfla örtülüydü hep.

— Bir kalıp mı bu? diye sormuştu hanım.

— Hayır, diye cevaplamıştı Jarry, ufaltılmış bir kopya.

Claude Terrasse ile birlikte çalıştığı Grand-Lemps'tan dönüşünde, düzenli olarak gittiğim Amsterdam Sokağındaki bir İngiliz barından beni almaya geldi. Akşam yemeğini orada yedik ve Jarry'nin *altınları* olduğu için bana Bostock ısmarlamak istedi. Eve yaklaşırken, aslanlarla ilgili şeylerden konuşarak ve aslanların yakalanmasıyla ilgili bazı korkunç sırları açık ederek yanında bulunanları dehşete düşürdü. Yırtıcı hayvanların kokusu başını döndürüyordu. Tour-des-Dames Sokağındaki bir bahçede panter avladığı iddiasındaydı. Gerçekteyse, dikkatsizlik sonucu açık bırakılan kafeslerinden kaçmış olan genç panterlerdi bunlar. Jarry'nin misafirleriyse son derece telaşlı ve sıkıntılı görünüyorlardı, pencerelerden tüfeklerle zavallı küçük panterleri vurmaya hazırdılar.

— Siz bir şey yapmayın, dedi Jarry, ben her şeyi halledeceğim.

Yemek salonunda onun boyunda bir zırh vardı. Jarry şövalye kılığına girdi, baştan ayağa demir zırhlarla donanmış halde ve demir eldiveninde bir bardak tutarak bahçeye indi. Vahşi hayvanlar sıçradılar ve Jarry onlara boş bardağı sundu. Hemen itaat eden hayvanlar onu izleyerek kafeslerine girdiler, Jarry de kapılarını kapattı.

— İşte, dedi Jarry, vahşilere boyun eğdirmek için en iyi yöntemdir bu. İnsanların çoğunluğu gibi en yırtıcı hayvanlar da boş bardaklardan dehşet duyarlar ve dehşet de onları korkağa dönüştürür; o zaman ne isterseniz yapabilirsiniz.

Ve bütün bu hikâyeleri anlatırken revolverini salladığı için seyredenler geri çekiliyor, kadınlar duydukları dehşeti açığa vuruyor, bazılarıysa gitmek istiyordu. Daha sonra Jarry, bu filistenleri korkutmaktan duyduğu zevki benden saklamadı ve aynen bu şekilde, elinde revolverle, onu Saint-Germain-des-Pres'ye götürecek olan omnibüsün üst kısmına çıktı. Bana hoşçakal demek için yukarıdan hâlâ tabancasını sallıyordu.

Bu altıpatlar, arkadaşlarımızdan birinin atölyesinde yaklaşık altı ay geçirdi. Bu sürenin hangi şartlar altında geçtiğini anlatayım:

Rennes Sokağında akşam yemeğine davetliydik. Masada birisi onun el falına bakmak istedi, Jarry bütün çizgilerinin çift olduğunu gösterdi. Gücünü göstermek için ters dönmüş tabakları yumruğuyla kırdı ve sonunda yaralandı. Aperitif, şaraplar onu kızıştırmış, likörlerse bardağı taşıran damla olmuştu. İspanyol bir heykeltıraş onu daha iyi tanımak isteğiyle ona birtakım nazik ve sevimli laflar etti. Fakat Jarry bu *bouffre*'a salondan dışarı çıkmasını ve bir daha geri dönmemesini emretti ve bu oğlanın kendisine en namussuz tekliflerde bulunduğu konusunda da beni temin etti. Birkaç dakika sonra, kaçan İspanyol geri döndü ve aynı anda Jarry, adama bir el ateş etti. Kurşun perdelerden birinin içinden geçip gitti. Yakınlarda bulunan iki hamile kadın bayıldı. Erkekler de pek sakin sayılmazlardı, biz iki kişi Jarry'yi alıp götürdük. Sokakta Übü Baba sesiyle bana şöyle dedi: "Edebiyat kadar güzel değil mi? Fakat hesabı ödemeyi unuttum."

Onu götürürken silahını elinden almıştık ve altı ay sonra Montmartre'a gelip, arkadaşımızın iade etmeyi unuttuğu revolverini istedi bizden.

Jarry'nin haşarılıkları, onun şöhretine en büyük zararı veren şey oldu ve kendi çağının en müstesna, en sağlam yeteneklerin-

den biri olduğu halde, bu yetenek, yaşamasına yetecek kadar gelir getirmedi ona. Paris'te çiğ koyun pirzolası ve kornişonla beslenerek kötü koşullarda yaşıyordu. Çoğu zaman midesini iyileştirmek için yatmadan önce, yarı yarıya sirke ve absentle doldurduğu ve bunları birleştirmek için de bir damla mürekkep eklediği bu tuhaf karışımdan koca bir bardak içtiğini söylemişti. Zavallı Übü Baba kadınların vefakârlığından mahrumdu.

Coudray'de balık avlayarak yaşıyordu ve kuşkusuz çoğu zaman Paris dışında, nehir kıyısında yaşıyor olmaktan memnundu. Şehir onu çok daha erken öldürebilirdi.

Alfred Jarry az rastlanır bir edebiyat adamıydı. En ufak hareketleri, haylazlıkları, bütün bunlar edebiyatın parçasıydı. Çünkü her şeyini edebiyat üstüne ve yalnızca bunun üstüne kurmuştu. Fakat ne hayranlık uyandırıcı bir tarzda! Birisi bir gün benim karşımda Jarry'nin son bürlesk yazar olduğunu söylemişti. Yanlış! Bu değerlendirmeye göre 15. yüzyıl yazarlarının çoğu ve 16. yüzyıl yazarlarının büyük bir kısmı yalnızca bürleskçi* olacaktır. Bu kelime hümanist kültürün en nadir ürünlerini anlatmaya yetmiyor. Lirizmin hiciv haline geldiği, hicvin gerçeklik üzerinde uygulanarak, nesnesini yıkıma uğratacak kadar ötesine geçtiği ve şiirin zorlukla yakalayacağı kadar yükseğe çıktığı, bu arada bayağılığın zevke katıldığı ve algı dışı bir olguyla gerekli hale geldiği bu özel neşeye uyabilecek bir terime sahip değiliz. İçinde duyguların yer almadığı zekânın bu sefahatlerine insanın kendini bırakmasına yalnızca Rönesans izin verdi ve Jarry, bir mucize eseri bu yüce sefihlerin sonuncusu oldu.

Alfred Jarry'nin hayranları vardı, okuyucuları arasında filologlar, özellikle de matematikçiler bulunuyordu, öyle ki Jarry politeknik okulunda bile popülerdi. Fakat halk arasında, edebiyatçılar arasında onu tanımayan çoktu. Bu aşağılanmalardan fazlasıyla mustaripti. Bir keresinde, Francis Jammes'e yeni yayınla-

*Bürlesk: Kaba komik

nan *Surmâle*'i (Üst Erkek) hakkında nasihat verdiği bir mektuptan uzun uzun söz etmişti bana. Orthez'li şair, Jarry'nin kitaplarının kentli koktuğunu ve Paris dışı hayatla manevi sağlığını tekrar kazanabileceğini vs söylüyordu. Bu ya da buna yakın bir şeydi söylediği. "Eğer yılın büyük kısmını kırlarda, bir ırmağın kıyısında geçirdiğimi, o ırmakta her gün balık avladığımı bilseydi ne diyecekti?" diyordu Jarry.

Uzun bir süre Jarry ile hiç karşılaşmadım, daha sonra, hayatının biraz daha istikrarlı hale gelir gibi olduğu bir dönemde tekrar gördüm. Kitaplar yayınlıyor, *La Dragonne*'u ilan ediyor, Laval'de bir kulenin bir kısmını oluşturan küçük bir mirastan söz ediyordu. İçinde oturabilmesi için restore ettirilmesi gerekecek olan bu kulenin, temeli üzerinde durmaksızın dönmek gibi tuhaf bir meziyeti vardı. Bununla birlikte hareket çok yavaştı, çünkü tam bir turun tamamlanması yüz yıl alıyordu. Sanıyorum bu efsanevi hikâye, kule [tour] kelimesinin iki anlamı ve eril ve dişil belirtme tanımlıklarının işin içine karıştığı bir söz oyunundan kaynaklanıyordu.* Her neyse, Jarry hastalandı ve sefalet içine düştü. Arkadaşları onu kurtardılar. Paris'e bir miktar para ve eczacılık notlarıyla geri döndü. Şarap satıcısı hesaplarıydı bunlar!

Daha sonra ondan haber almadım. Fakat biliyordum ki Jarry çok kısa bir süre içinde parasının büyük kısmını içkiye yatırıyor ve hiç yemek yemiyordu. Onu Charité hastanesine kaldırmış olduklarından haberim olmadı. Anlaşılan, sonuna kadar uyanık ve haşarıydı. George Polti onu ziyarete gittiğinde yatağına yaklaşmış ve hem çok heyecanlı olduğundan, hem de gözleri iyi görmediğinden Jarry'yi fark etmemiş; Jarry ise, ölmek üzere olduğu halde, arkadaşını şaşırtmanın zevki için yüksek bir sesle bağırmış: "Hey! Polti, nasıl gidiyor?"

Jarry 1 Kasım 1906'da öldü; ayın 3'ünde cenazesinin arkasında elli kişiydik. Yüzler çok kederli değildi, yalnızca Fagus, Tha-

* *La tour*: kule, *le tour*: dönüş. –ç.n.

dée Natanson ve Octave Mirbeau'da biraz cenaze havası seziliyordu. Bununla birlikte herkes, büyük bir yazar ve şirin bir oğlan çocuğu olan Jarry'nin yok olup gidişini derinden hissediyordu. Fakat gözyaşları dökmeden de yası tutulan ölüler vardır. Ne Folengo ne Rabelais ne Swift toprağa verilirken ağlayanlar görülmüştür. Jarry'nin cenazesinde de buna gerek yoktu. Böyle ölümler asla acıyla ortaklık kurmamıştır. Onların ıstırapları hiçbir zaman kederle karışmamıştır. Böyle cenazelerde herkes, kendisini ve başkalarını yiyip bitiren sefaletle kafasını meşgul etme ihtiyacını hiç hissetmemiş birini tanımış olmaktan dolayı mutlu bir gurur sergilemelidir.

Hayır, Übü Baba'nın cenaze arabasının arkasında kimse ağlamıyordu. Ve bir pazar, Ölüler gününden bir gün sonra, Bagneux Mezarlığındaki kalabalık akşama doğru civardaki meyhanelere dağılmıştı. Meyhaneler dolup taşıyordu. Şarkılar söyleniyor, içiliyor, şarküteri ürünleri yeniyordu: Toprağa verdiğimiz kişinin hayalî tasvirlerindeki gibi şamatacı bir tablo.

REMY DE GOURMONT

Bundan on bir yıl önce, nisan ayında taşradan gelmiştim ve her gün akşam saat beşten sonra, rıhtımlar boyunca kitapçı tezgâhlarını karıştırmaya gidiyordum. Paris'te hiç kimseyi tanımıyordum ve yolda önümden her geçen kişi hakkında sorular soruyordum kendime; çünkü şöhretiyle adını hemcinslerinin kafasına kazıyanlardan biri olabilirdi.

Her Allahın günü, sevdiğim şu ya da bu şairle, hayran olduğum şu ya da bu yazarla, nefret ettiğim filanca dogmatikle karşılaştığımı zannediyordum ve bu meçhul kişileri adlandırmaya çalışma çılgınlığı, eğlenceli yanılgılara kapılmama sebep oluyordu. Sık sık Arts Köprüsü üzerinde karşılaştığım bir ihtiyar benim için Maurice Barrès oldu. Monceau Parkının içindeki yollardan birinde, çakıl taşlarını çatırdatarak ağır ağır yürüyen uzun saçlı birinde filozof Gabriel Tarde'ı tanıdığımı sandım. Bir gece adamın biri, bir gaz lambasının altında bir şeyler karalıyordu ve hislerime kulak verecek olursam bu, Moréas ya da Henri de Régnier idi.

Her akşam, alacakaranlıkta, rıhtımlar boyunca yürürken birisi yanımdan geçerdi. Olgunluk çağında, sağlam yapılı bir adam-

dı. Siyah bir paltosu, yüksek bir şapkası ve boynuna gevşekçe sarılmış beyaz bir fuları vardı. Koltuğunun altında kâğıtlarla, her tezgâhın önünde bir an duraklayıp, bazen bir kitap alıp hızla karıştırdıktan sonra özenle yerine yerleştirerek hızlı adımlarla yürüyordu.

Birkaç kez kitapçıyı çağırıp kitabın parasını ödediğini gördüm. Meçhul adam zaman zaman duruyor ve sokağa doğru dönüp, gülümseyerek bir köprünün üstündeki harekete bakıyordu. Bir keresinde Enstitü'nün yakınlarında dönüp duran bir cambaz bir dakikalığına dikkatini çekmişti. Bir başka seferindeyse, dalaşan iki köpeğe hoşlanmış bir ifadeyle bakmaktaydı.

Meçhul adamı ilk gördüğüm günlerde ona özel bir ad takmamış, ama tavırlarını benzettiğim La Fontaine ile karşılaştırarak masalcı adını yakıştırmıştım.

Henüz gece karanlığı çökmeden önce, kordelalarını kuşanmış ve kararmaya hazır bir Alceste gibi, az bulutlu gökyüzünde yer yer yeşil şeritlerin olduğu bir akşam, meçhul masalcıyı, feylesof gezgini, kitap meraklısını gördüm; sokaktaki gösteriler arasından, enfes gökyüzüne doğru bakıyordu.

İlk yıldız belirdi, ama çok az parlıyordu; meçhul adam bir el hareketi yaptı, sonra hızlı adımlarla yürüyüp gitti. Yaptığı el hareketi?.. Galiba yıldıza bir öpücük yollamıştı. O anda meçhul adamı adlandırdım. O artık benim için Remy de Gourmont'du.

Evrendeki her şeyle; hayvanlarla, yıldızlarla, kitaplarla ve sokaklarla, insanlıkla ve bütün doğayı heyecanlandıran aşkla ilgilenen bizzat oydu. Daha sonra onu ziyaret etme ve tanıma fırsatım oldu.

Gourmont geçenlerde şöyle yazdı:

"Gerçek şöhretlerimizden ne kadar da habersiziz!"

1904 yılında bir süre kaldığım İngiltere'de bana şöyle sorarlardı: "Remy de Gourmont'u tanır mısınız?.. Nasıl biridir?.. Ne söyler?" Ben de şöyle cevap verirdim: "Remy de Gourmont evin-

deyken bir Carmel papazı cübbesi giyer... Bütün dönemlerden kitapların, gravürlerin arasında yaşar... Çok az konuşur."

Daha sonra Almanya'da bana şöyle dediler: "Remy de Gourmont mu?.. Onu tanıyoruz.. *Sözlük* yazarının kendisinden daha bilgin ve daha lirik bir Bayle'dır."*

Ben de şöyle cevap verdim:

"Ayrıca daha özgürdür; çünkü din adamı değil... Onu seviyoruz, çünkü bizim bütün özgürlük fikirlerimizin önünde... Sürekli bizim hissettiğimiz kinlerin önüne geçiyor... Ve bu eşsiz şair, sadelikle ve düzyazıyla bizim duygularımızın sebeplerini ifade etme görevini üstlenmek istedi."

Paris'te, fakülte profesörlerinin, eleştirmenlerin, gazetecilerin bulunduğu bir akşam yemeği sırasında birisi Remy de Gourmont'dan söz etti:

"Gourmont mu?" dedi biri, "Matbaacı... Yunan karakterleri meşhurdur onun..."

"Gourmont mu?" dedi bir başkası, "Ressam...Louvre'da İsa'nın doğuşuyla ilgili bir tablosu var..."

Gerçek şöhretlerimizi pek az tanıyoruz.

* Pierre Bayle (1647-1706): Bir Tarihsel Sözlük (*Dictionnaire Historique*) yazmış olan ve derin bilgisiyle tanınan Fransız yazar. –ç.n.

JEAN MORÉAS

Bir akşam, Moréas'ın arkasında durup onun yürüyüşüne bakan Oscar Wilde şöyle bağırır: "Kürek çekiyor!.."

Moréas, hafifçe kıvrılmış kollarına, kayığı ilerletmek için dalgaları yaran kayıkçının hareketini vererek düşünceli bir halde gidiyordu. Kolkhis'in sihirli toprakları üzerinde Argonautlar da postu böyle aramışlardı.

Moréas'ın anne tarafından dedesi, Yunanların 1821'de Osmanlı boyunduruğundan kurtulmak için ayaklandıkları sırada, yiğitlikleri ve savaş hileleriyle ünlenen, şanlı donanma komutanı Tombazi'ydi.

Yenilmez denizci, onca Türk gemisini tahrip eden ve Kanaris'i kahraman yapan şu kundaklama gemilerini akıl etmişti.

Moréas bana birçok kere dedesinden söz açmıştı: "Onun yaptığı önemli işlerle ilgili notlar var elimde," demişti bir seferinde, "fakat bir yığın gereksiz kâğıtla birlikte bir sandığın dibinde duruyorlar. Vaktim olduğunda bunları inceleyip bir şeyler yazacağım."

Arada bir ona sandığı hatırlatıyordum: "Vaktim olmadı," diye cevap veriyordu, "fakat bu işle ilgilenmem gerekecek."

Ve bana yeniden Hydra'lı ve Blanche adalı denizcilerden söz ediyordu, Hydra adasının sakini olan Arnavutlar, hiçbir zaman Türklerin buraya ayak basmasına izin vermemişlerdi. Moréas bir gün, kendisini Yunanistan'a götüren bir geminin güvertesinden bu adayı seyretmişti. Baştan başa mermer gibi görünen bu adaya, toprağa ve evlere bakmıştı ve *Les Orientales*'in* mısraları gelmişti aklına:

Elveda Hydra, mağrur vatan, yeni Sparta!
Genç özgürlüğün yükseliyor şarkılardan;
Ey tayfalar şehri! Gemi direkleri örtüyor duvarlarını.
Elveda! Umutlarımızın yeşerdiği adanı seviyorum,
Dalgaların okşadığı çimenlerini,
Şimşeklerin dövdüğü ve dalgaların kemirdiği kayalıklarını.

Anne tarafından Arnavut kökenli ve Atina Yunanı (ki bugün en saf Helen kanı budur) olan Moréas, baba tarafından da aynı kökene sahipti. Fransız kulağına daha hoş gelen bir müstear ismin ardında gizlenen uzun soyadının, Arnavutça Diamantis adının Helenleşmiş şeklinden başka bir şey olmadığını açıklamaktan hoşlanırdı.

Ben hariç, bütün gececi arkadaşlarının yanından ayrılmış olduğu bir sabah, Moréas'ın şafak mırıltılarını sevdiği Les Halles mahallesindeydik.

Hiç sözünü etmediği, onu hayran bırakan bir düzene göre yığılmış sebzeler, sabah ışığı altında renklerinin canlılığını bütün parlaklığıyla ortaya koyuyorlardı. Öte tarafta sepetlerin içine yerleştirilmiş meyveler değerli taşlara benzerdi. Yuvarlanan portakallar insanı ansızın bir Akdeniz limanına götürürdü. Gözlerimiz mekanik bir hareketle etrafta dolaşıp, filikaları, tek direklileri, yelkenlileri, randa yelkenlileri ve iki direkli polakalarıyla denizi arardı.

* Victor Hugo'nun, büyük kısmı Yunan ayaklanmasının ilhamıyla yazılmış lirik şiirlerinin bulunduğu kitabı. –ç.n.

Sonra bir mahalle meyhanesinde, Moréas'ın az önce aldığı deniz kestanelerini tadarak beyaz şarap içiyor olurduk.

Deniz ürünlerinin iyodunu iştahla içine çeker ve bana şöyle derdi: "Denizkestanelerinin tadı, içinde büyüdükleri denizin duygusunu mükemmel bir biçimde verir. Racine de aynen böyle, zihninin beslendiği Yunan edebiyatının mükemmelliğini içinde barındırmaz mı? En azından büyük bir şair olunabilir. Dante var, Villon var, Shakespeare var. Fakat bu büyük zekâlar Yunan mükemmelliğiyle daha içli dışlı olsalardı, güzelliğe, eserlerinin ortaya koyduğundan daha fazla yaklaşmış olacaklardı, bundan hiç kuşkum yok. Goethe bu konuda hiç yanılmadı... Bugün herkes ısrarla modern olmaya çalışıyor, sanki bu bir şey ifade ediyormuş gibi. Münih'te bulunduğum sırada, resimli bir Alman gazetesinde gördüğüm, ünlü çizer Wilhelm Busch'un bir karikatürünü hatırlıyorum. İki zabıtanın arasında tartışan bir sarhoş çizmişti. Ve adam şöyle bağırıyordu: 'Ben modern bir insanım, kesinlikle herkes bilsin ki ben modern bir insanım.' Çok iyiydi. Öfkeli bir zihin durumunun bu ince yergisini hiç unutmadım. En aptal olanlar ne yaparlarsa yapsınlar modern olmak isterler. Aptallıklarına giydirdikleri bir maskedir bu. Sanki modern bir insandan başka bir şey olunabilirmiş gibi..."

Bana bunları söyledi, fakat daha doğru ve daha etkileyici ifadelerle.

*Ed altro disse, ma non l'ho a mente.**

Kalemimin ucuna gelen bir Dante mısraı, Béatrice'in mistik âşığı hakkında Moréas'ın bir yargısını hatırlattı bana:

"Ortaçağın en büyük şairidir o." diyordu. "Fakat ortaçağ gerçek güzelliği sevemezdi. O da bu güzelliği tanımaksızın arzuladı. Yazık ki Dante Yunan şairlerini bilmiyordu. Ben de katedralleri sevdim. Fakat şimdi biliyorum ki, yıkıntı halindeki Parthenon, en tastamam ve ileride yıkıntıları şekilsiz olacak katedrallerden daha güzel. Şöyle ki, mükemmeliyette parçalar yoktur ve her bölüm bütünün mükemmeliyetini taşır. Dante'nin bir ara şiirini

* Başka bir şey de söyledi, ama hatırlamıyorum. –ç.n.

Fransızca yazmaya niyetlenmiş olduğu söylenir... Her halü kârda, eğer Fransızca var olmasaydı en güzel modern dil olacak olan İtalyancayı yaratmış olmak gibi bir şerefe sahiptir. Diğer diller gülünçtür. Antik çağdan bu yana gerçek yazarlar tarafından çalışılmış ve eski Yunancayla karşılaştırılabilir bir anıt haline gelmiş tek bir dil vardır: Fransızca. İtalyanların da mükemmel yazarları olmuştur, ama yeterince uzun süre değil ve dillerinde bu hissedilir. Dante İtalya'da bir divanın eksikliğini tespit ettiğinde bunu görmüş, fakat *aklın tatlı ışığının* (onun kullandığı deyimdir bu) buna çare olacağını ve dağınık bir elitin divanın eksikliğini tamamlayabileceğini sanarak yanılmıştır. Göründüğü kadarıyla Provans dilini geliştirmek noktasına da gelmişti ve bu dil, mükemmeliyete İtalyancadan daha elverişliydi. Çok iyi şairler bu dil üzerinde incelikle çalışmışlardı. Onların etkisi Fransızca için de yararlı oldu. Provans dilinde en iyileri arasından seçilmiş küçük şiirler çevirerek oyalanmıştım, çok iyileri vardı aralarında. İtalyancada Petrarca'yı çok severim.

"Fransa'da iyi tanınmayan büyük bir şairdir. Boccacio'ya gelince, çevirisi eksiktir; Antoine Le Maçon çevirisi nitelikli sayılır, fakat sonuçta yetersizdir. Eğer daha genç olsaydım, dünyanın belki de en iyi hikâyecisi ve her halü kârda çekici ve hayranlık uyandıracak kadar güçlü bir zekâ olan Boccacio'yu çevirirdim..."

Moréas her ne kadar *Dekameron*'u çevirmediyse de ondaki birkaç hikâyeyi taklit etmiştir. Ve bu serbest taklitlerde nasıl bir sanat olduğunun genellikle anlaşılmadığını gördüğümde çok şaşırmıştım.

Moréas'ın sohbeti, içinde hiç ukalalık barındırmayan neşeli bir eğitimdi. Onun Fransız edebiyatı hakkında ne derin bir bilgiye sahip olduğu bilinir. Yalnızca moderni anlama yetisinin değil, Fransızcayı anlama yetisinin de bundan aşağı kalır yanı yoktu. *Jean de Paris*'yi yayınladığında, Gaston Paris'nin, o ana kadar filologların gözünden kaçmış bir hatayı düzeltmiş olduğu için kendisine teşekkür etmek amacıyla bir mektup yazdığını yeri

geldiğinde hatırlatmayı severdi. Ardından da, "bunu kasıtlı olarak yapmamıştım, zira filologların çalışmalarından hiç yararlanmıyordum," diye eklerdi Moréas.

Moréas'ı bana nasip olmadığı kadar iyi ve daha uzun bir süre boyunca –çünkü ben onunla ancak, ölümünden yedi yıl önce tanıştım– tanımış olanlar, muhakkak ki bu hoş ve böylesine sağlam zevk sahibi adamın bazı sözlerini derlemeyi düşünmüşlerdir. Moréas'ı, Legion d'honneur subayı nişanı alışını kutlamak için düzenlenmiş bir ziyafette hatırlıyorum. Heyecanlı ve mutlu görünüyor. İki yanında iki güzel kadın var ve konuşmalar boyunca arada bir kokladığı kırmızı bir gül tutuyor elinde...

Onu, ben de yanındayken bir arabada, sanatlara karşı duygusuz olmayan ama kendini hayata karşı duygusuz sanan genç bir bilginle beraber hatırlıyorum. Genç bilgin biraz da üzüntüyle bizi temin ediyor: "Hiç ağladığımı hatırlamıyorum..."

Ve Moréas araya giriyor:

— Bunu söylemeyin...

Moréas'ı son kutlama gününde, elde etmeden ölmek istemediği şu Fransız sıfatını aldığı gün kendisine verilen yemekte hatırlıyorum. Fransa'yı selamlıyor ve bir cümleyle onu Yunanistan'la karşılaştırıyor, bize uygun düşen yegâne kelimeleri bularak...

Moréas kendini hiç kimseyle karşılaştırmazdı. Bununla birlikte, birisi onu Horatius ile karşılaştırdığında, bundan rahatsız olmuşa da pek benzemiyordu. "Fena değil!" dedi ve aniden konuyu değiştirdi: "Beni özellikle şair olarak övmüşlerdir, ama yine de ben, nesrimin şiirimden daha iyi olduğuna inanıyorum."

Bana kalırsa bir trajedi şairi olsa eşsizleşirdi.

Moréas'la baş başa son gezintim, onun "yüce yaz"ı sırasındaydı. Akşam saat sekize doğru bulvarlardan ayrıldık. *La Gazette de France*'a tefrikasını götürmesi gerekiyordu. Vivienne Sokağında bir çiçekçinin önünde durdu: "On beş yıldan uzun za-

mandır bu dükkândan çiçek alırım," dedi, "genellikle taze ve hoş kokuludur buranın çiçekleri. İçeri girelim, size bir gül vermek istiyorum."

Gülleri teker teker inceledi. Satıcı kadın ona çiçeklerini övüyor, Moréas da o farkına varmadan cevap veriyordu:

— Gülleri iyi tanırım ve severim. Çiçeklerin en güzelidir gül; fakat mükemmel olmalıdır. Diğer çiçekler yarı yarıya güzel olmayı kaldırabilirler. Onların zarafeti asla kuşku duymayı gerektirecek kadar yüksek değildir. Fakat gül, bütün güzelliğine sahip olmalıdır. Bu çiçek mükemmeliyet için yaratılmıştır... Buradakiler bana uygun değil, karanfil verin bize.

Ve sokakta bana şöyle demişti: "Bu karanfiller fena değil; karanfil de değerlidir. Ama gül daha güzeldir. Mükemmeliyet ancak çok güzel şeylerde önemlidir. Mükemmeliyetle yakından uzaktan ilgisi olmayan başka şeylerde daha düşük bir güzellikle yetinilebilirken, bunda mükemmeliyet gereklidir."

Bir İtalyan lokantasında yemek yedik, Castellamare ançuezleri enfesti. Moréas, kendisine yasak olduğu halde biraz şarap içti ve bir puro tüttürmek istedi...

Moréas'ın bana verdiği beyaz karanfili sakladım. Kuruyup solgun bir sarıya dönüştü; sapı hâlâ son derece açık ve son derece hüzünlü yeşil rengini koruyor. Heyhat! Ey güzel çiçek, yüce gülle asla rekabet edemeyeceksin!

Moréas'ı hayatının son günlerinde onu, içinde öldüğü o iki pencereli mavi odada ziyaret ettim. Hastanenin önünde uzanan bahçe yeniden doğmaya hazırlanıyordu. Ağaçların dalları yeşilleniyor ve rüzgâr Vincennes ormanını hafifçe sallıyordu. Moréas, ziyaret edildiği için mutluydu. Acı çekiyor olmaktan şikâyetçiydi, fakat keyifli mizacı bunun üstesinden geliyor ve zorlanarak da olsa neşe içinde konuşuyordu. Biraz sonra çağırdığı hastabakıcılar onu kaldırarak, çarşafın rahatsızlık veren kıvrımlarını düzeltiler. Hastabakıcılar gittikten sonra şöyle dedi: "Çok nazikler ve benim için ellerinden geleni yapıyorlar. Yine de beni iyi yerleştiremediler. Bu onların mesleği, fakat bir çarşafı ne çok gergin ne

çok gevşek yaymayı bilmelerini nasıl istemeli? Bütünün içinde mükemmeliyet hiç önemli değildir, fakat bu çok zor. İnsanların çoğu bunu bilemez, fakat bununla birlikte önemli olan tek şey budur."

Ertesi gün, öğlen on ikiye doğru Moréas yalnızdı. Benim de tanıdığım birkaç arkadaşından haber sordu.

Hastabakıcı, yanında benim tanımadığım bir adamla içeri girdi, sonra geri çekildi.

Adam, "Kimsiniz?" diye soran Moréas'a baktı.

— Ben sizin eczacınızım, diye cevap verdi adam. Edebiyatı severim ve uzun süredir size hayranım. Bu nezaketsiz ziyaretimden dolayı beni affedin, fakat sizi görmeyi öyle çok istiyordum ki!

Moréas gülümsedi:

— Adınız?

— Henri Bloquet.

— Nantes'lı mısınız?

— Hayır, Pas-de-Calais'liyim... İlaçlarımın sizi iyileştireceğinden eminim. Yeniden ilkbahar gelecek, sanıyorum şairlerin en sevdiği mevsim... Nekahet döneminiz boyunca, bahçede bu güzel mevsimi dile getireceksiniz.

— Ah, ben mi! dedi Moréas, Ben yalnızca sonbaharı dile getiririm.

Ve güçsüz bir hareketle eczacısını savdı... Sonra hastayı pansuman ettiler, vücudu küçük bir çocuğunki gibi beyazdı. Moréas'ın Madam Louise diye çağırdığı hastabakıcı ona acı vermemek için uğraşıyordu ama o sızlanıyordu.

— Çok hassassınız, dedi hastabakıcı, canınızı fazla acıtmayayım.

Moréas yavaşça cevap verdi:

— Ben yalnızca büyük acılar karşısında dayanıklıyımdır.

Daha sonra yalnız kaldığımızda bana şöyle dedi: "Şu eczacı saçma sapan laflar geveliyor. İlaçlarımı hazırlayan o olduğuna göre öleceğimi gayet iyi biliyor olmalı."

Ben karşı çıkınca da şöyle devam etti:

— Hayır, sakat kalmak ve acı çekmektense ölmek daha iyi... Sonumun gelmesi daha iyi... Zaten, ölümden sonra, ne olduğunu bilmediğimize göre, her şey bitmiş sayılmaz...

Tam bu sırada, bütün hastalığı boyunca ona refakat etmiş olan Raymond de la Tailhède, arkasında Alfred Vallette ile birlikte geldi.

Moréas birkaç kez şunu söyledi: "Öleceğimi gayet iyi hissediyorum."

Kendi cenaze töreninden söz ediyordu:

— Kendimi yaktıracağım. Bir başkası için bu gülünç olacaktır. Ama ben Yunanım. Mezara girmektense kül kavanozunda durmayı tercih ederim... Din düşmanı değilim ve inançlara büyük saygım var, fakat bunlar beni ilgilendirmiyor.

Daha sonra Alfred Vallette'e, yayınlanmak üzere olan ve son taslakları Henri Dagan tarafından düzeltilen kitaplarından biri hakkında bazı sorular sordu. Sonra da çok çeşitli şeylerden söz etti. Özellikle oturduğu mahalle için endişeleniyor gibi görünüyordu:

— Her şey altüst olacak" diyordu, "beni herkes tanır orada.

Devam etti:

— Öleceğim, ama en güçlü adamın bile süremeyeceği bir hayat sürdüm... Hastalığımın ilk belirtilerini mayısta hissettim. Her şeyi sonuna kadar kullanarak onu geri döndürmek istedim.

Bir süre dalgın dalgın durdu, birkaç dakika sonra, güçlükle konuşarak ekledi:

— Aslında, önemli olan tek şey erdemdir. İnsan genç yaşlarından itibaren erdemli olmalıdır. İnsanlar için ilginç olan yegâne şeydir erdem, yalnız onu bilenler uygulamazlar, diğerleriyse... Erdem mükemmeliyettir de.

Ertesi gün tamamen değişmişti. Sesi daha zayıf, yüzü daha solgundu. Mösyö Barthou gelene dek onunla birlikteydim.

Bu dostluk ifadesinden dolayı bakana içtenlikle teşekkür etti, sonra, sıkıntılı bir dille, Musset'nin, ölüm döşeğinin başına gelen

Got'a "Beni ölürken görmek için geliyorsunuz, pek hoş değil bu!" dediği anekdotu hatırlattı.

Mösyö Barthou Hugo'dan söz edildiğini anlamıştı.

— Hayır! Got! dedi Moréas, oyuncu!

Biraz dinlendi, sonra yavaşça konuşmaya devam etti:

— Beni Fransız uyruğuna geçirmek konusunda acele etmekte ne kadar haklı olduğunuzu görüyorsunuz değil mi sayın bakanım. *Les Stances*'ı sizin için ellerimle kopya ederek teşekkür etmek istiyordum size. Fakat bundan vazgeçmeniz gerekecek. Raymond'a söyleyeceğim, kitaplarımın her baskısından birer nüsha seçsin sizin için. Güzel ciltleriyle mükemmel bir kütüphaneniz olduğunu biliyorum... Silvain'e söz vermiş olduğum gibi *Aias* trajedisini bitirebilmek için biraz daha yaşamak istemiştim... ama artık bitti...

... Oda yavaş yavaş arkadaşlarıyla, çiçek demetleri getiren genç kadınlarla doldu, tam ben gideceğim sırada bu kadınlardan biri ağlayarak yatağın yanına diz çökmüş, gözyaşlarıyla, ölmekte olan şairin elini ıslatıyordu.

Onu bir kere daha gördüm. İyice zayıflamıştı; ölümcül hastalığa yakalandığından beri onu hiç görmemiş olan arkadaşı Godefroy, sesini öyle değişmiş bulmuştu ki, çıkarken bize şöyle dedi:

— Bu artık Moréas değil; bitmiş, ölüm onu çoktan elimizden almış.

Bundan sonra, küçük bir duman dışında Moréas'ın hiçbir şeyini görmedim ve harlı ateşin ortasında, dostumuzun alevlerle çevrelenmiş yüreğini hayal ettim.

Bu ateşli yürek hâlâ yanıyor.

WILLY'NİN CATULLE MENDÈS HAKKINDA ANEKDOTLARI

Catulle Mendès ve Willy ile sık sık görüşme fırsatım olmadı pek. Birincisiyle ender karşılaştım. Fakat ölümünden bir ya da iki gün önce onu gördüm. Yanında Charles-Henry Hirsch ile birlikte Carrousel meydanından geçiyordu, Hirsch benimle laflamak için bir anlığına durakladı. Catulle Mendès sevimli bir tavırla gülümsüyordu. Ondan hatırladığım tek şey bu gülümseyiş, bir de tiyatroda, gömleğinin göğüs düğmesinin hep açık olduğu. Şiirlerindense, günün birinde Charles Morice'in bana söylemiş olduğu tek bir mısraı biliyorum sadece:

Yukarı fışkıran su, geri inmedi.

Charles-Henry Hirsch'in şiirde kapalılık konusuyla ilgili eleştirilerini her okuyuşumda bunu düşünürüm ve onun hayran olduğu şairin, bildiğim bu yegâne mısraının, kapalı diye tanınmış şiirlerin çoğunluğundan daha mı açık ya da daha doğrusu daha mı kolay anlaşılır olduğunu sorarım kendime.

Willy'yi de bundan fazla tanımıyorum. İki üç yılda bir karşılaşırız. Bir keresinde beş dakika konuşmuştuk. Bu şekilde beş altı kere görüşmüş olmakla birlikte, onu hakikaten İngiltere'nin müte-

veffa kralına benzeten didon sakal bırakıp düz şerit taşıdığı zamanlardan bu yana görünüşündeki değişiklikleri takdir edebildim.

Fakat Willy'nin, Catulle Mendès'inkinden çok daha fazla şiirini bilirim; bir *Velosipetli od*:

Pegasus'u çelikten
Yeni ozanı şakımak istiyorum,
Gözüpek ve asil savaş atı
Velosipetin şanını...

Rosita Mauri hakkındaki bir şiir şöyle biter:

Gülüyorsun Mauri, selamların insanı imrendiriyor,

İşte ahlak dersi veren bir *ekspres fabl*:

Budala kendisine hayran olacak safdili bulur hep.

İyi edebiyattan beslenmiş nüktedan bir yeteneği gerektiği gibi takdir ediyorum. Willy'nin yazılarını Latince alıntılarla bezemesi hoşuma gidiyor. İstediği gibi hicivli akrostişler üretir. Moréas ya da Floransalı bir fütürist gibi Helenizmi savunur ve cinası başarıyla kullanır.

İşte, sonuçta çok modern olan bu yazardan, o günlerde şu pusulayı aldım:

"20 Mayıs 1914
Değerli meslektaşım,
Mendès ile ilgili bu önemsiz hatıraları zikretmeniz mümkün olacak mı? Yoksa, hani söylendiği gibi, çerçeveye giremeyecekler mi?..

Truly yours
Willy.

Eğer bunları kullanamayacaksanız lütfen bana geri yollayın."

Mektubu kötülüğümden değil, fakat söz konusu hatıraları küçük bir anekdot derlemesinin çerçevesine sokmak için yayınlamıyorum. Bu hatıralar, 2 Mart 1882'de, *Olivaint Konferansı*'nda

konuşan Willy'nin, Parnasçılar hakkındaki bu eski sunumunun devamı niteliğindedir.

Parnasçıların ve özellikle Théodore de Banville, Leconte de Lisle, Catulle Mendès'in epeyce hırpalandıkları bu konferans, aynı yıl, incecik bir risale şeklinde yayınlandı: *Les Parnassiens*, H.G.-V., Paris, Gauthier-Villars, 1882.

Fakat aşağıdaki hatıralar, tam anlamıyla anekdot niteliğinde ve yalnızca Catulle Mendès ile ilgilidir. İşte Willy'nin bana gönderdiği şekliyle bu hatıralar:

"Deflın arkadaş, edebiyatçılardan *Ligue des Deux Plats*'ya girmelerini istemeye devam eder. Hepsi de kabul eder, zira hepsi hazımsızlık çekmektedir.

"Bu soruşturma, hepsi de bol ve iyi hazırlanmış bir *ligue des vingt plats* taraftarı olan Catulle Mendès'te –zira bu iştahlı adam yine de ince bir damak zevkine sahipti– infial yaratmış olmalıydı. Hatta arada bir, baba Alexandre Dumas gibi bizzat, gösterişli yemekler yapardı. Yine de mutfak şaheserlerinin hazırlanışına gönüllü olarak biraz romantik fantezi karıştırırdı, Léon Daudet'nin *Fantômes et Vivants*'ında unutulmaz biçimde ortaya çıkan yaşlı eter bağımlısı.

"İşte yine böyle bir akşam, özenle hazırladığı ve içinde mantardan çok sarmısak bulunan Provans tarzı kuzu mantarı yemeğini tatmaları için birkaç arkadaşını davet etmişti. Masada, karmakarışık saçları, yağdan parlak sarıya dönmüş sakalları, Burgonya şarabı lekeli krem rengi ipek kravatı ve dolu ağzıyla, mutfak, şiir ve aşk üzerine uzun uzun nutuklar çekerken tarzından hiçbir şey kaybetmiyordu.

"(...Ah! Bütün bunlar dün olmadı! Düşüncesiz Sadi Carnot, kızının kocası tarafından dekorasyon mağazasına dönüştürülen Elysée'nin dışındaki temelde tekmeyle kovulması gerekmiş olan yırtıcı Jura'lı Grévy'nin yerini yeni almıştı. Sokakta, Wilson karşıtı satıcılar, 'insanın bir damadı olması ne talihsizlik!..' diye haykırıyorlardı.)

"Bu sırada, Papadiamantopulos'un yükselen popülaritesinden endişe duyduğu için, dedi Moréas, Catulle 'Güzel Yunanlıyı

iş arkadaşı olarak *L'Echo de Paris*'ye aldırmaya karar verdi. Olması gereken şey oldu. Kurnaz Mendès'in gerektiği gibi azarladığı acemi, çeşitli rezilliklere hiç yer vermeksizin kaba ve modası geçmiş bir dille yazdığı üç dört hikâyesini gazeteye göndererek, yalnızca, Romain Coolus'un *Les amants de "Sazie"* diye adlandırdığı popüler tefrikalara aç okuyucuları çılgına döndürdü. Bu tehlikeli yazarı aceleyle savmak gerekti. Oyun oynanmıştı.

"O sıralar Mendès'in Lucy Gérard adında, çok sarışın, çok genç, çok zayıf bir kız arkadaşı vardı. Onun için, heyecanlı nenfomanın kalça nüansı gibi histerik süslemelerle yüklü aşk şiirleri yazardı. Yalnızca, hem Gustave Aimard'ı hem de Madame de Scudéry'yi hatırlatan istiarelerle tanımladığı zaman seslenirdi ona... Şefkat ülkesinde savaşın patikasını izleyen bir Kızılderilinin şivesi.

"Ve *L'Echo de Paris*'nin yazıhanesindeki çocuklar, patronlarının, tashih provalarını düzeltirken sevgilisine 'Narin-dişi kuş-öylehafifsiniz-ki-bir-gül-fidanının-üstüne-dalını-eğmeden-konuyorsunuz *(uf!)*, mühür hamurlarının çanağını uzatın bana,' dediğini duyduklarında gözlerini bisiklet tekerlekleri gibi kocaman açıyorlardı.

"Mendès, bu narin çocuğun, Moréas'ın kahramanca kamburuna hoşnutsuzluk duymaksızın bakmasından ve bu palikaryanın kara bıyıklarını muzaffer bir hareketle burmasından kuşkulanıyordu. Edebiyatın hakkından geldikten sonra sıra âşığı yerinden etmekteydi; bu böyle gitmeyecekti.

"Bir akşam, Pousset birahanesinde, Mendès'in evinde zaten haddinden fazla içmiş olan ozan, ev sahibinin onu sinsice en tehlikeli övünmelere itmesiyle, Lucy'nin kendinden geçmiş halde dinlediği olağanüstü içme hikâyelerine dayanarak "*ingrisable*"* olduğunu açıkladı. Mendès ustalıkla araya şu lafları soktuğunda, o çoktan kendi belagatiyle sarhoş düşmüştü: 'Heidelberg'de biz teoloji (!!!) öğrencileri cehennemî bir karışım yapardık; siyah bira, konyak, absent ve hiç kimse buna dayanamazdı, öyle sanıyorum ki siz bile...'

"Moréas sert haykırışlarla garsonu çağırmıştı bile. Büyük bir bira bardağı rezil karışımla doldurulduğu ve ihtiyatsız adam da içti... ama fazla uzun sürmedi.

* İt. Bir türlü sarhoş olmayan.

"Mosmor olan Moréas, bu fazlasıyla siyah karışımın namussuz dalgasını ve akşam yediklerini çıkarmak zorunda kaldı. Dokunaklı bir gösteri!

"Böylece Moréas bir anda, Lucy'nin gözünde bütün itibarını kaybetti. Mağlup mücadeleci bir çam ağacının arasına sokuşturulurken Lucy, hoşnutsuz bir ifadeyle Makyavelci Mendès'e mırıldanıyordu: 'Gerçekten Catulle, beni böylesine rezil sarhoşlarla muhatap etmemeliydin!'"

Bir sonraki anekdot daha da komik. Elbette bunun bütün sorumluluğunu Willy'ye bırakıyorum:

"Yirmi yıl kadar önce, belki biraz daha fazla,... her neyse, ben yeni evlenmiştim... o sıralar, Jacob Sokağı 28 numarada, üzerine mermer bir tabela yerleştirmek için ölümümü bekledikleri hüzünlü bir evde oturuyordum. Dolayısıyla 1893'te, ziyaretime gelen Rus bir kız öğrenci, bir Slav kayıtsızlığıyla Marguerite Moreno'yu sorguya çekti. Claudine'in içkiye düşkün arkadaşlarının yaptıkları gibi, cümlesindeki R'lerin dalgalı titreşimlerle yuvarlanışı hâlâ kulaklarımdadır:

"— Söylesenize değerrrrli M..., Mösyö Mendès gerrrçekten çok farrrklı bir âşık mı?

"— O mu!' diye cevap verdi nüktedan aktris, 'olağanüstü hoşsohbet bir adamdır.

"Bu hanımların gevezeliği esnasında, belirsiz bir tiyatro raporunu gözümün ucuyla incelerken, konuştuklarını kendime rağmen duyuyor ve gülmemek için kendimi zor tutuyordum.

"M... bunun farkına vardı ve Rus öğrenci gittikten sonra beni en eğlenceli tespitlere boğdu: 'Sevgili dostum Willy, iyi biliyorsun ki bozkırların bu kirlenmemiş bakiresinin karşısında ayrıntılara giremezdim...'

"— Turnusol kâğıdını kızartacak şeyler olduğundan eminim.

"— Ne diyorsun sen! Dinle, hiçbir şeyimi saklamadığım ketum dazlak; Mendès bütün gece bana şiirlerini okuyor, ... ve sabah olduğunda da beni ıskalıyor.'"

Ve işte, *çerçeve* doldu.

İki Kıyının Avaresi'nde Apollinaire, Paris'i bir baştan bir başa avare avare dolaşır.

Sadece Paris'in gölgeli meydanları, köprüleri, geniş bulvarları değildir arşınladığı, kendi hafızasının dolambaçlı sokakları ve duyduğu, bildiği hikâyeler arasında da gezinedurur şair...

Bu başıboş gezintiler sırasında yüzyıl başı Paris'inin eksantrik yüzleri bir görünüp bir kayboluyorsa da hikâyelerin baş kahramanı yine Apollinaire'dir; olağanüstü bir anlatı, anekdot ve halk efsanesi bulutu olarak bütün yükünü şehrin üstüne yağdıran Apollinaire. Okur olarak bizleri de bu zihinsel avareliğe davet eder: Alçakgönüllü başıboş dolanmaların serendipliliğine, tatlı tesadüflerin seyrine kendini bırakan, ama bunları kelimelerle kurduğu başka bir dünyaya taşıyan kişidir avare...

ISBN 978-975-8859-54-2

9 789758 859542